

Yarrow

Tanne
isennast

A 1993

Tunne iseennast!

Mõtted ja tõendused
hinge suremata oleku üle.

Kirjutanud J. Järw.

Tallinnas.

Trükitud kirjjaniku kulusiga.

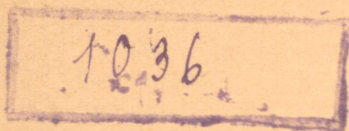
Tunne iseennast!

Mõtted ja tõendused
hinge suremata oleku üle.

Kirjutanud J. Järm.

Tallinnas.

Trükitud kirjariistu taluga.

1895.

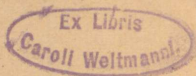

2/26978

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 2 января 1896 г.

Типографія Ю. Г. Гресселя, Ревель.

A - 1223

Kolmjada kolmkümmend kolm kohtumeeft oliwad Sokratese
furmase mōistnud. Surmasüüks arwati temale ta
ōpetused. Tema oli õpetanud woorust ja jumalist tōtt
ja oli ise jelles tōes elanud, kōik ilmahimulist ja ilmariiulist
asja pōlates ja tühjaks pidades. Sellest tuli, et tema elus
ka ifka rōõmus ja lahke oli. Ka furmasse minnes ei kao-
tanud ta oma rōõmust, lahket olekut ega tundnud ühtegi kartust.
Kui tema jūngrid tema juures kaebasiwad ja üks nendest õhtas:
„Oh kui raske on see, et Sa pead jūuta surema!“ siis waatas
wanakene lahkel pilgul tema otja ja küsis naljakalt: „Oleks
jee siis Sulle parem, kui ma jūu eest sureksin?“ Ja kui talle
furmakarikas kätte anti, siis rääkis tema suremata olemisest
inimeses ja ta wiimsed sõnad juuresolijatele oliwad: „Kūūd
lahkume, mina furmasse, Teie elusse. Kumb neist kahest
parem on, teab ainult Jumal.“

Kolmjada aastat enne Kristust andis jee tōemee oma
elu oma õpetuste eest. Selleaegses Kreeta ilma kahtlases
olekus ja sofistide segaduses hakkas tema jēlgemat tōewalgust
nāitama wooruse, Jumala ja inimeje hinge asjus ja õpetas,
et Jumal on ja mitte ei ole palju jumalaid ja et inimeses
on ilmsuremata waim, saadud Jumalast. Tema pūue oli,
tōsist filosofiat, tōsist tōetarkust õpetada ja oma rahwa
waimlist ja kombelist tulewikku päästa kat-
suda; jēst tōsine teadus, woorus ja kombelik elu oli sofistide
segaduse läbi langemisel. Jēäranis pūūdis tema jee poole,

et oma õpilasi hingeelu asjus iseenele jeespidise tundmisele, hingepuhutusele, õigele moorussele ja tõe le kaswata da. Selles püüdes oli tema märgu sõna: „Inimene, tunne iseennast!“

Kui niisugune mees, kes oma õpetuste eest furma läks, selle sõna ja selle nõude nii tähtsaks pidas, siis peab küll selge vema, et iseenele tundmine üliwäga tarwiline ja ühtlasi ka wäga suur ja sügaw asi on. Sokrates ei tähendanud selle nõudega mitte ainult selle pääle, et tarwis on enese juures tunda, kas ja wähesti oled wale- või tõesõber, äge või pika- meeleline, mooruslik või üleannetu, waid weel palju enam tähendas ta selle käsuga seepääle, et sul tarwis on ära tunda, mis ja kes sina, inimene, oled, mis oled sina ihu, mis hinge poolest, mis on su jeespidine waimlik olemine, sinu iseteadmine, sinu hing ja waim, mis on su hinge olemine, mis läbi võimalik, millest saadud jne.?

Waata, selle pääle tähendas see tõõpetaja selle sõnaga: Inimene, tunne ära iseennast! Ja jeda ära tunda tõe sees, see on suur ja sügaw ja wäga tarwiline asi. Mis asja ma õigesti tunnen, selle walesti tarwitamise eest wõin ma ennast hoida katsuma. Mis asja mina aga walesti tunnen, jeda tarwitan mina ka tingimata walesti, jandisti, kahjulikult, see on, kui ma üleüldse teda tarwitama pean. Tunneksin ma näituseks kiwi või kirstest walesti, siis wõiks tulla, et ma ühega teist raiuma hakkaksin. Tunneksin ma oma ihu või tuld walesti, siis wõiks tulla, et ma esimest wiimse eest ei hoiaksgi. Just niisama on lugu ka hinge ja „iseenele“ asjus. Ka iseennast, ihu kui ka hinge, tarwitame meie walesti, kahjulikult, kui meie neid walesti tunneme, kui meie iseennast õigemalt ei tunne.

Sellest õigemast iseenele tundmisest on aga inimeste seas enamasti suur puudus, iseäranis puudus selles, mis jeespidise hingeelu asjasse puutub. Siin on palju segadust ja tumedust. Praeguse enam haritud uuema ajaga on see segadus ja tumedus paiguti weel kaswanud, on kaswanud ka meie seas. Nagu jostid Sokratele ajal Kreeka ilmas tõest ja walest, moorusest

ja ebavoorusest midagi ei küsinud, waid oma kawala kõne-
 kunstiga rahwa meeled nimetatud asjade kohta hoopis wasti
 ajastwad, — umbes niisama sünnib ka meie ajal jälle, enam
 ehk wähem kõiges haritud ilmas, küllalt, küllalt ka siin meie
 seas. Kui väga palju on meie ajal ja ka meie juures nimelt
 noorema rahwa seas neid, kellel tõe ja woorus juba hoopis
 odawateks ja üsna tühjadeks asjadeks jaanud. Veel vähem
 teatakse ehk tahetakse sellest teada, mis iseenele hingeelu asjus
 tõe on ehk mitte ei ole, mispärast iseenele tundmist tarwis
 on ehk mis iseenele tundmine on. Segadust ja jõgedust on
 väga palju. Tõest, tõsidusest ei teata enam suuremat, mis
 ta on wõi kus ta on. Ja väga mitmed, kes ennast juba
 küllalt teadma arwawad, on koguni Pilatuse tarkuse juurde
 tagasi pööranud ja küsinud julgesti: Mis on tõde? Kas nii-
 sugust asja ka olemas on?

See aranis rohkesti on neid, kes enesetundmise asjus selle
 walearwamise sisse on langenud, kui ei oleks inimese hinges
 ja waimus mitte midagi kõrgemat, jäädawamat olewust, ja
 kui oleks ihusurmaga ka hinge ja waimu asjus kõik elu
 mööda ja lõpetatud, „kõik lugu lauletud.“ Need niisugused
 inimesed tahawad uskuda, et inimene olla elaw olewus ainult
 nähtawast olust, materiaast, see on ainult niisugusest asjast
 ja olust, mida silmaga võib näha ja käega katsuda ja ei mitte
 ühtlasi ka nägemata waimlikust, jäädawast olewusest. Sumalist
 hinge inimesel ei olla. Ihusurmaga olla täiesti kõik surnud
 ja otsas.

Niisugust efiarwamist on juba palju meie seas ja
 ka palju tõuseb sellest arwamisest rahwa elule kahju, hirm-
 must kahju kombelikus elus ja hinge asjus. Kui mina ennast
 selleks tunnen ja pean, mis mina mitte ei ole, ja just selle
 wastandiks, mis ma tõesti olen, siis olen ma iseenele
 kohta kõige sügawamas pimeduses ja käin siis iseenesega selles
 pimeduses kahjulikult ümber. Sellepärast tahtsin ma enese-
 tundmise wäljal sellest asjast siin rääkida, nimelt: kas
 on inimeses üht kõrgemat, jäädawamat hinge wõi ei. Selle
 juures ei taha mina oma enese arwamist teistele mitte juija

päale ajada, waid aga lugejat oma jeespidise inimeje ja selle olemise kohta terasemale, asjalikumale järelemõtlemisele äratada, nii et tema siis ise oma filmaga nähes ja otse oma enese meelega mõistes mõits paremale, õigemale enesetundmisele jaada.

Sina, armas sõber, ei juunda uskuda, ega märka tõendusi leida, et sinu jeespidises inimeses midagi on, mis kõrgemast, jumalikumast olemusest on saadud ja mis jürmas ei jure. Aga jääme seisma, vaatame sinu enese juures järele. Sina ise märkad enese juures kohe midagi, mida ja kindlasti enama, kõrgema leiad olema, kui paljas asjane olus, materia. Mõtleme esiti paljalt jellegi päale, et Sinus elu ja liikumine on. Kust on jee ja mis on jee? Mis on elu? — Mõttele! Kas Sina wõid küll ialgi walmis jaada selle mõttega, et paljas asjane olus, põrm, materia, wõib ainult jee enesest elawaks jaada ja liikuda, kää ja häält teha, näha ja kuulda, ilma et üks iseäraline eluwaim ennast temaga ei oleks ühendanud? — — Ei, jeda ei juunda sinu mõistus milgi wiisil mitte nõnda mõtelda. Aga katju õige kana ja „jügewalt“ mõtelda, ehk saab siis? — Ei ja ikka ei. Mida kauemalt ja waitjemalt Sina ennast selle asja siise mõtled, jeda selgemaks ja kindlamaks läheb jee julle, et eluta põrmlit materia ei wõi kudagi iseenejst elawaks oluks jaada, ja et peab olema üks elustaw eluwaim, mis jün tegew on.

Kui nüüd üks eluwägi wõi eluwaim on, millest elu tõuseb, mille mõimul eluta põrm, materia, elawaks olemuseks saab, kas wõib siis jee elustaw waim ise jurew, kaduw olla, kas wahel tõusta ja wahel jälle kaduda? Ei, ka jeda ei wõi, ei jaks Sina ega minu mõistus mitte mõtelda, kui meie üldse mõtelda juundame. See ei saa võimalik olla. Mis ise peab kõige elu põhjus, kõige elu ettetooja olema, selle juures ei wõi olla ärakustumist, otja ega lõppu. Mõits jee elupõhjus ära kaduda, otja jaada, siis oleks ka kõik muu otjas. Kõikidest taewakehadest, maailmade miljonitest kaoks hiilguks ja elu, kaoks päikese walguks, wee selguks, tuule koha. Igawene

medus, igawene jégadus, igawene jurnudus oleks ole-
mas. —

Juba nendegi lihtsamate küsimuste juures mõiks igas
ühes jee mõte ülestõusmisele tungida, et inimeses peab
midagi kõrgemat, jäädamamat olema kui põrmlit materia-
line olus.

Mis on nüüd jee asi, et meil mitte ei ole wõi-
malik mõelda, kui mõiks põrmlit olus, materia, ka
ijeenest elawaks asjaks saada, ja kui mõiks jee elupõhjus,
mille läbi kõik elu algab, ka ära lõppeda, kustuda? Mis
on jee asi? — See on jee igawene elujädemekeene ise meie
olemises, jaadud, wälja läinud sellest igawest eluolemusest
enest, mille läbi kõik elu on, mis täidab kõik ilmafid, mis
on kõik kõigis. Mis asjast mina mõteldagi ei saa ega junda,
et jee nii mõiks olla, kudas wõin ma sellest kindlasti ütelda
ja tõendada, et jee siiski nõnda on? See on jo vähemalt nii-
sama meeletu, kui ma tahaksin tõendada ja uskuda, et kaks
kord kaks on kolm.

Läheme edasi. Meie ei leia oma materialises kehas
mitte ainult elu ja liikumist, meie leiame jäält ka palju
tähtsamat ja kõrgemat kui „elu“ on. Meie jeespidises ole-
mises on midagi, millega wõime mõelda ja mõista, —
wõime mõelda palju ja „jügewalt“, wõime mõelda kauge-
tulwate aegade siise, kudas küll siis ja siis saab olema ini-
mese ja maailmaga, kudas saab olema tuhandate ja tuhan-
date aastate pärast, wõime ka mõelda kaugele mööda läinud
aegade siise, kudas siis juba on olnud. Ja jee waimline
olemus, mis meie jees nii mõib mõelda, mõib ka palju
ära mõista ja juuri asju wälja mõelda, otse ühesti ette
tulla, otsegu lulla. Mis imejuuri ja arwamata palju asju
on näituseks tehniks põllul ette toodud, wälja mõeldud, mis
imesjügewaid taewalisi ilusaid tükkisid muusika wäljal loodud
jne.! Küsime, kas ja kudas mõiks jellega walmis saada
paljas materia kogu, ehk ka paljas elawgi materia kogu,
kui mitte ei oleks jään juures üht jumalist, waimlist olewust?
— Sina ütled, jee on mõistus, jee on anne. Aga katsu,

Kuhu jaad Sina selle küsimise ja mõttega, et mõistus ja anne on võimalik palja põrmliku materia läbi, ehk võimalik ainult iseenejest ja iseeneje läbi? Kas sina ei leia ja ei tunne mitte kohe, et ja selle jeesuguse küsimisega raskesti otsegu müüri vastu kujud? Mis on mõistus, mis on anne iseenejest — ilma ühe igawese elawa põhjusolewuse? — Tingimata pörfame meie selle küsimisega kohe pimedas, sügawa eluta tühjuse sisse. Meie mõistus ei saa, ei suuda mõelda, et mõistust ja annet, see on waimuannet, saaks olla kuidagi iseenejest või saaks olla materia läbi. Iseenejest, ilma midagi, ei ole ega saa midagi olla, ja materia kui asi on iseenejest eluta, põrmlik. Ilma midagi on ainult eimidagi. See on tõesti tõsi.

Waatame weel. Meie waimlises olewuses on isedraline wõim mälestamisest. Meie mälestame palju, mälestame paljude aastate taha umbes kõik, mis meiega on olnud, mis oleme näinud ja kuulnud, mälestame nooresse lapsepõlvessegi. Mis asi see on nüüd, mis jääb kõik nii mälestab, kõik meeles peab? Kas wõib jeda teha teha, materia, kas elu? — Ei üksi nendest; jeda märkame kohe. Ka elu iseenejest ei või mitte mälestada, mõelda, mõista, ei waimu asjus ega mõttewäljal nudist lüna. Wõim, mis meie sees mälestab, meeles peab, on olewus kõrgemast, jumalikust olewusest, meie hing ja waim. Et see teistki oleks, ja mitte ühenda, ka jeda leiab mõistus wõimata ehk põhjuseta olema mõelda ja mõista.

Ja meie sees on üks isewalgustatud iseteadmine, meie „mina“, see on, ei mina tean, et ma olen, ja ka, kuidas mina olen, kuidas iseenejეს ja kuidas teiste iseolewuste ja asjade wasta.

Kiisama juur ja tähtjas on siin meie iseteadew ja isewalgustatud hää- ja kurjatundmise ja õigusetundmise wõim. Kui sina küll ühestgi Jumala ega inimeste seadusest ei oleks kuulnud, ja tunnetaks siiski kaunisti ära, mis hää ehk kuri, õigus ehk ülekohtus on; ja kui Sina küll ei oleks kuulnud jõnu heldus, armastus ja taastundmus,

aga kui Sina näeksid kedagi pehjetama ja waawatama, siis saaks siiski Sinus kaastundmuse ja halastuse meel kui põlema jüüdatud, ja tunneksid ennast sunnitud olema, hädas olijat aidata katjuda võida. Zuba väikene aastane laps, kes midagi ei tea meie mõtete, kohuste ja kombete ilmast, kes veel ei ole meie kõnest kuulda ega meie eluviisist aru saada võinud, tundas meie arvamised ja tundmused elu ja üksteiste kohta on, avaldab jägedasti imesuurrt kaastundmuse ja halastuse võimu. Üks keeletu lapsuke, kellega wanemad külasse sõitsiwad, hakkas igaõrd ärdasti nutma, kui isa hobust lõi. Isa ei saanud esiti aru, miks laps wahel ikka korraga nutma hakkab. Aga pea märkas tema, mispärast see oli. Seft lapse nutu häääl tõusis ikka aimult iga löögi järele, just nagu oleks isa teda löönud.

Ka jee näitab ja tunnistab jälle kindlasti, et siin peab midagi kõrgemat jumalikumat olema kui põrnilik kaduoline teha ja tema elu, ject ka seda asja ei saa meie nõnda mõtelda, et põrnilikul tehal ja tema elul walgustatud iseteadmisst, hää- ja kurjatundmise, halastuse ja kaastundmuse võimu võiks olla.

Ja meie igaatjuste ilm, mis sügawat, kõrget waimu-keelt kuuleme temast helisema! Pane tähele! Sinu film ja mõte wiibib wahest teraselt siin sinu töö pääl ehk misgiguguse muu maintseasja wõi toimetuse juures; aga kui sa ülesse waatad ja jääl kaugemal kõrgel walgeid pilwerangakest näed waguvalt hingama — mis isewiisilised armjad igaatjusted hakkawad kohe ju hinges leekima! Sa ei saa aru, mis jee kõik on, aga sa tunned, kui oleks jääl kaugel pilwete taga sinul palju parem paik, ja armjam, õigem kodu kui siin. Sinu jeespidine aim, sinu tundmine avaldab ennast tungiwalt nõnda, kui ei oleksgi sinu õige kodu mitte siin, kus ju kaduw teha wiibib, waid kaugel, kaugel kusgil mujal, kus kallis, magus rah u ja armas, õnnis lugu wallitjewad. Ja sinna, sinna kallile „kodumaale“ ihaldab nüüd sinu rahutu hing, sinna poole tungiwad, tõusewad sinu salajad, tõsised magusamad igaatjusted.

Ja lähed ja õhtul õue, waatad hiilgawate tähtede poole ülesse — jeejama lugu on sinu tundmuste, aimude ja igatfustega, — jeejama lugu... Kas ei ole jee mitte ijeäraline jügam kõne hingekeeles?

Mina usun, et ühtegi inimest meie seas ei ole, kes ialgi niisuguseid tundmusi ja igatfusi eneses ei oleks märganud. Paljude juures on elu=effituste ja himude läbi need hingeaimud küll nõrgastatud; aga küllalt on ka neid, kelle juures nad jagedasti leekiwalt tanged on. Päälegi on jee nii usu=meeleliste kui ka „wabameeleliste“, noorte kui ka wanade juures. Mina tunnen inimest, kellest ütelda mõin, et tema juures juba noores lapsepõlwes jarnased tundmused ja igatfused tihti väga elawaks tõusiwad. Wäiksed walged pilwerangad ja järewad taewatähed kaldasiwad ikka tema hingesse imeigatfusi ja üks ijeäraline pehme jalawägi fiskus tundmusi ellal wiijil nende poole ülesse. Siin oli küll ilus ja armas, ilus mets helises linnulaulust, kahises pehmesti tuuleõhust, lehtas lille=haiust, jee oli väga, väga armas. Aga jääb, kusegil kaugel ijemoodi paigas, jääb oleks kui weel armjam ja ilusam olnud ja sinna tungis igatfus. See oli juba siis temaga nõnda, kui ta weel kooli ei olnud saanud ega ka mujalt hingeda usu asjust niihästi kui mitte midagi kuulnud, mille läbi tundmused oleks mõinud nõnda juhitud saada. Ja kuni oma wanema põlwe päewadeni on temaga lugu nõnda jäänud.

Mis jee nüüd on, mis meie sees nõnda ennaft awaldab, nõnda igatseb ja aimab? Meie oleme ju, kuida hingejuremata oleku jalgajad, materialistid, seletawad ja paljud uskuda tahawad, paljas materialine kogu, ainult jelle jiiinse nähtawa ilma kiuwast, põrmlisest olust. Kudas mõib siis jee niisugune waetapoolne olek meie juures end awaldada, et jee, mis täitsa siit pärit on, ometi jiiit ära igatseb. Sinu päris kodu on täiesti siin, nagu ja kindlaste teada ja uskuda tahad; aga sinu jeespidised jügamamad, tõsijemad igatfused tungiwad ennaft nõnda awaldama, kui ei oleks sinu tõsi jeespidise inimeje kodu ometi mitte siin, sest nad tungiwad siit ilmast hoopis ära kaugematesse tundmata, tead=

mata paitadesse, kuhu ei ükski teha ega liha siit ilmast ial ei wõi jaada? — Taim tahab ennast juure küllest, wõrse kannu küllest, igatsew laps ema rinna küllest lahti igatseda, — ihaldab jellest kangele, kangele ära lahkuda? — Misjune meeletu mõistatus, kõigele korrale ja loodusele wastane! Mis jee on, mis põhjusel wõimalik?

Ja, sõber, sinu teha päris kodu on küll täiesti siin, ja teha jee ka juugi ei ole, mis igatsuse tiiwul siit eemale ihtab. See on sinu hing. Tema päris kodu ei ole mitte siin. Ta ei olegi siinseist mainseist oludest, waid kõrgemast, peenemast, waimlijest olewusest. Tema on Jumalast enesest ükskord wälja läinud ja on enne, kui ta siin jelle nähtawa, kaduwa tehaga jai ühendatud, paremates, kaunimates hingede asupaikades wiibinud, kus wahest armas, magus unenäoline rahu temale osaks oli. Sellest armjast rahupõlwest ja ka sellest Jumalast, milledest ta hinganud, on temasse armas, kallis mälestuse aim alles jäänud, ja seepärast tikuwad temas igatsused liikuma, sinna endisesse rahupõlwest ja Jumalas, jee on oma päris kodusse, jälle tagasi jaada. Ragu taim oma latwa ja lill oma pääd jelle päikese poole ulatab, millest nende elu enesele äratawat ja alles hoidwat jõujust saab, nii ulatab ka hing ennast aindustes ja igatsustes jelle oma algusolu ja waimuilma päikese, Jumala, poole ja oma endise taewaliku kodumaa poole, millest tema on tulnud ja tõusnud. — See on se põhjus ja sellest tuleb jee lugu, et meie rinnast jagedasti armjad igatsused tundmata kangustes ülesse tungiwad ja et meil tihti nii on, kui ei oleks meie päris kodu mitte siin, waid kusgil mujal rahulikumas, armjamas ilmas. Ragu jee, kes ülewal mägedes sündinud ja üles kaswanud, mitte rahu ei jaa all orgudes elades, waid ikka ja ikka jäält tagasi üles mägedesse igatses, just nõnda tunneb ja aimab ka meie hing, et tema päris kodu mitte ei ole siin, ihus, ja sellepärast igatses ta siis sinna paremasse rahupaika, jellesse armjamasse olekusse tagasi, kus ja mis ta enne olnud.

Mitte teha ei ole meie jee i jete adlik inimene, kes mõtleb, mõistab, mälestab, tunneb, igatses jne., waid

feda oleme meie oma seestpidiise kõrgema, nägemata olewusega, hinge ja waimuga. Kõha iseeneest on paljas põrm, jaadud, kaswanud põrmlikest oludest ja jellel jurewal põrmlikul olul ei wõi iseeneest kudagi nii kõrgeid jumalikka wõimusi olla. Wõi kas ei saa meie feda enesele kudagi kindlamalt selgeks teha? Katsume. Katsu, armas inimene, nimelt feda isenees mõeldes ja püüdes järele, kas wõib üksigi muu sinu teha jagu, kui aju, mõelda, mõista, tunda, mälestada, — kas wõib feda sinu juures ka ju käewars, ju kõht, jalg? — Kas wõib? — Wõi on näituseks sinu põlwe sees feda jumalist iseteadwat wõimu, nii et ja temaga feda ära wõid tunda, et sina olemas oled, ja kudas sina oled, kudas iseneese ja kudas kõige ilma wasta? Kas wõid ja põlweaga feda tunda? — Ei, ja leiad kõhe, kui feda katsud, et ju põlw, jalg ja käsi selle tarwis just niisama wõimetu on, kui furnud kivi sinu kõrwal maas. Oleks see nüüd põrmlik olu sinu tehas, wõi selle põrmliku olude wõim, mis jääb nõnda mõista, mõelda ja tunda wõib, siis peaks küll mitte üksnes sinu aju, waid ka sinu käsi, jalg, põlw jne. nõnda mõelda, mõista, tunda ja iseteadlikult otsustada wõima; sest nemad on niisamuti sinu teha jaod nagu pää-ajugi ning on ka umbes neist samadest põrmlikest oludest ja nende samade seaduste järele ehitatud kui aju. Ka lähewad ajust nerwid wõi ergud tuhandates harudes igale poole tehasse laiali, kuni kõigesse teha pinnasse.

Kas ei ole see siis mitte hoopis iseäralik, et meie ainult ajuga mõista, mõelda ja iseteadlikud olla wõime ja mitte iga teise teha-organiga ja kõige teha? Ja kas ei tiku see asi meid meie materialise teha wastu jelles tükis mitte kahtlaseks tegema ja wahest järele otsima, kas mitte misgigugust muud põhjust ei wõi olla, millest see nii kõrge wõim wõiks tulla? Jah, see on iseäralik ja see ajab meid misgigugust muud põhjust otsima. Mis on aga see põhjus? See põhjus on see, et just aju on see organ, mille läbi waim ja hing tööd teewad ja et iseäranis ajus waimu asupaik on. Mida täielikum, terwem ja isenees korralikum aju on, feda täielikumalt ja tublimalt wõib waim mõista, mõelda jne.

Ja see waim on, ütleme jälle, jumalik, juremata. Siin felle waimu ja hingeta ei oleks inimene poolegi inimene, ta oleks ainult liikum tomp, mis midagi ei mõiks mõista, mõelda, tunda ega teada, eika mitte midagi kuulda ega näha, ta oleks elaw surm. Nii on see sõna kindel ja tõsi: Waim on, mis elawaks teeb, liha ei kõlba kuhugi.

Seepärast ütles üks teraw mõtleja omalt kohalt ka üsna õigesti: „Meil on teha, aga meie oleme waimud.“ Ja Epiktet, Rooma pagan, ütleb: „Mina olen waim, kellel aga teha ümber on.“ Ring Paulus kirjutab õige kõwa sõnaga: „Kas teie ei tea, et teie Sumala tempel olete ja et Sumala waim teie sees elab.“

Ometi ei ole see juremata jumalik waim meie sees meie kehaliikust olemisest kui lahkus, mitte nõnda, nagu näituselõks tallis kivi karbikese eht pählla tuum koore sees, waid ta on kehaga läbi ja läbi ühendatud, nii et nad otsegu üks ja üks on. Kui meie sellest wahest koke näpu päält aru ei saa, siis mõime sõrdlemiseks wee ja joola pääle mõelda. Need on ka igauks iheasjad, aga kui nad kõllu saawad, siis julatab wiimne eunnast esimesega nii ühte, nagu oleks olemas ainult üks ainus asi, ainult wesi. Ja laseme wee ära aurata, jääb jälle jool järele.

Nõnda näeme, et meie ei wõi mitte paljalt materialine põrmlis kogu olla, millele surm täielise lõpu teeb, waid et meie päris tõsine tuum, millega meie nimelt inimene oleme, on meie nägemata waim ja hing, mis Sumalast pärit on ja mida ihu surm ei sureta. Waim, jumalik olemus, ei wõi üleüldse mitte surra. Ja oli sellel waimul ja hingel ihus elamise ajal jumalikult walgustatud iseteadmist, siis ei wõi see tema jumalik omadus ka mitte siis temalt täiesti kaduda, kui tema ihust ära lahkeb, „põrmu paelust“ wabaks jääb. Küll on kõik maintjed asjad kindlasti muutmise alla heidetud, aga Sumal ja jumalikud asjad on muutumatad, on muutumatad wähemalt meie siinse, inimliku mõõdu järele.

Uga materialistid, hinge ja Sumala salgajad, tahawad

oma mõttekusest ikka veel kinni pidada. Nemad ülewad: Znimejel olla küll mitidugi hing, mis tunneb, tahab, igatseb, ja waim, mis mõtleb, mõistab, aga see ei olla ühegi Znimalast jaadud ega loodud, waid olla ainult inimese iseäraline omadus, mis elawaks kehaks jaanud inimeses iseenejst ehk mittemidagist olemisele tõusta ja seepärast siis keha surmaga ka kohe iseenesesje jälle ära kaduda, täiesti otja lõppeda.

Ei, sõbrad, mittemidagist (ega ka põrmlikust olust) ei wõi misgijugust iseteadwat walgustatud waimu tõusta. Mittemidagist wõi eimidagist tõuseb igal tingimisel ainult ei midagi. See on kõik teie filosoofia. See ei olegi wõimalik, et nii teadlik jumalik olemus kohe järsku otja saab, eimidagiks ära kaob. Maailmast, olemiseriigist, ei kao üleüldse midagi ära, ei kao ära siit ühtegi oluse jaokest ega ka ühtegi jõnu jaokest. See on teaduse enese usutõpetuse järele kindlam kui kindel. Kudas siis wõib weel see päris tõsine olemus ise täitsa otja saada ja ei midagiks ära kaduda, — see tõsine olemus, mis meie olemises see ainuke päris olemus ongi, mille läbi meie ennast teame olemas olewat ja mille kõrwal kõik muu meie olemises, kui ei midagi on. Seest see muu meie olemises, meie keha, ei wõi, ei tea, ei tunne, ei mõista ega märka midagi ilma selle tõsise olemuseta.

Nagu siis midagi muud olemise riigist ära ei kao, nõnda ei kao ka meie waim ega hing surmas mitte ära, waid jääb weel edasi elama, ja, kui iseteadlik päris olemus ise, jääb ta omal wiisil ka weel iseteadlikuks. Küll on temalt see tugi, trepp ja organ, meie materialine keha, mille najale ta ennast oma iseteadmises siin toetas, jääb pool surma ära; aga ta ise on ikka alles, sest ainult tema on tõsine olemine. Surmalt keha oli siin ainult kui tema riie ja ümbrus, millega ta oli ühendatud. Plato, wististi kõige suurem mõtleja sügawamates filosooflistes asjus, tegi selle otuse, et kui Znimala teed õiged ja ilma kord korras on, siis peab inimesel tulewane elu olema, peab hing jääb pool surma edasi elama. Ja see Plato uskus hinge edasielamist jääb pool surma, niisamuti ka teised tõsised juured mõtlejad.

Ulf hinge furemata oleku ja Sumala sisse on palju wanem kui hinge ja Sumala jalgamise ulf. Zuba hoopis muisteaegsed wanad rahwad, tuhanded aastad enne Kristust, uskusiwad, et inimesel on hing, mis pärast surma alles jääb, ja et Sumal on. Enne kui weel ei tuntud ühtegi kirjutamise kunsti ega olund ühtegi raamatut, mis midagi oleks wõinud õpetada, usuti Sumalat ja furemata hinge. Need wanad harimata loodusrahwad oliwad ise leidnud ja ära tundnud, et Sumal on ja et inimesel on furemata hing, ja nad uskusiwad seda. See on, see ulf ja aim oli ise nendesse tõusnud, ilma nende tahtmiseta ja ilma isepüüdliku leidmiseta. Ja praegu elab maa pääl jadandeid rahwaid, musti, walgeid ja wajakarwalisi, ja paljud nendest ei tea ristiusust ega ka ristirahwaste haridusest mitte midagi, elawad alles loomataoliselt looduslikult, ilma kunstita ja kirjutata; aga nad usuwad, et Sumal on ja hing on, ja et need mõlemad on furemata.

Rudas, kust wõi misläbi tuli see uskumine nendesse? Ja ei tulnud kuskilt mujalt kui just sellest, et see asi tõesti nii on ja et see Sumalast jaadud waim, mis inimeses elab, ise juhtis ja ajas neid nõnda uskuma. Kui see nõnda on — ja ta on nõnda — rudas wõis siis inimene selle pääle tulemata jääda, Sumalat otsida wõi teda olemas uskuda? Ja kui tema oma waimu ajamisel sellele äratundmisele tuli, et Sumal on, rudas wõis see äratundmine siis wale olla?

Alga juba tuleb materialist oma põhjuste ja wastustega ja ütleb: Ühi puru kõik sinu kõne. Wanad rumalad inimesed nägiwad looduse wägede iseäralisi awaldusi, tormi, weenputusi, müristamist, wälku, nägiwad tuld pilwetest maha langewat purustades ja põletades. See pani neid nende rumaluses kartma, hirmu tundma, ja nad arwasiwad siis, et üks iseäraline wägew olewus on, kes neid nõnda hirmutab ja tülitab. Ja kui nemad surma nägiwad, mis kohutaw oli, siis kartsiwad nemad surma ja luuletasiwad hinge. — Umbes seda olen mina mitme materialisti juust kuulnud ja mõnedest nende kirjadest ka lugenud.

Selle pääle on kosta: Kui need wana aja „rumalad“ inimesed hirmu tundsiwad wälgu ja müristamise eest, siis oleksiwad nemad koe otseteel just wälku ja müristamist ennast kartnud. Aga mispärast läksiwad nemad, need koguni lihtjad otsekohesed inimesed, hoopis imelist ringteed ja mõtlesiwad ühe hoopis imejuguise olewuse, ühe äramõistmata Jumala, kes on nägemata, ilma kehata, waim, aga siiski nii wäga wägem? See on ju hoopis üleloomuline ja lihtsale mõistusele ning lihalikule inimesele, nagu nemad oliwad, täiesti kui wastane. Aga nemad mõtlesiwad selle. — Ja iga rahwas, olgu teisest kui kangel ja isewiisiline tahes, mõtles, leidis selle imejuguise üleloomulise wägewa waimu ise oma koha s, ilma teisest ja teise Jumalast teadmata. — Just nemad, nii rumalad, ei oleks wõinud niisuguse mõtlemise, Jumala leidmise pääle mitte tulla, jee on, kui Jumalat ei oleks.

Ka selles siis, kõige lihtsamate looduserahwaste leiduses ja usus, seisab jee igawene tõde kadumatalt sees: Jumal on. Kui teda mitte ei oleks ja kui temast ka inimeseske midagi ei oleks pandud, siis oleks Jumala mõtlemine ja uskumine kõige juurem wale. Ja tõesti, need hoopis lihtjad ja hoopis otsekohesed segamata meelega looduselapsed ei oleks ial seda kõige juuremat maailma walel mõtelda ega leida wõinud, ega oleks selle juurde ka jääda wõinud. Nii tunnistab ka kõige madalam, toorem usk, milles ial waimlist olewust leida: Jumal on.

Ja kui muinasaja wanad rahwad surma eest hirmu tundsiwad ja sellest kohutatud saiwad, siis oleksiwad nemad pidanud otsekoe just surma ennast kartma. Mispärast mõtlesiwad nemad aga oma surmutele suremata hinged? Mispärast need jalajad warjuriigid hadejid, manalad jne., milledes hinged pärast ihusurma elawad? Ei hinge ega ka Jumalat ei mõelnud ega leidnud nemad mitte paljalt kartuse ja hirmu pärast, waid kindlasti misgijuguiste teiste tõsisemate, sügawamate põhjuste pärast. Ja need põhjused oliwad: nemad ei wõinud, ei saanud seda mõtlemata jätta, sest jee asi ja aim oli Jumalast nendeske nõnda pandud ja jee pidi jäält mõttena ja usuna wälja tungima, olgu ühel ehk teisel wiisil.

Seega ikka jälle seejama tunnistus: juuremata hing on ja Sumal on.

Tuhanded aastad on sellest ajast mööda läinud, kus esimest korda inimeste juures mõte ja usk tõusis, et Sumal on ja et hing ei jure. Alga ikka on see mõte weel alles, ei ole mitte jurnud, ehk teda küllalt jurmata on tahetud. Mis mõte aga mitte ei jure, see mõte ja selle mõtte asi ei ole jurelik, waid on igawene ja seeja ühtlasi ka tõde. Küll on meie aeg, iseäranis ristini nimelistes ilmatõhtades, materialistlikes saanud; tuhanded ja miljonid mõtlewad enestest, et nemad Sumalat ja hinge mitte ei usu. Alga siiski: waewalt saab nende miljonite hulgast üht ainult leida olema, kelle südames ialgi ei olnud Sumala ja hinge kohta misgijugust usutuumalist tundmust liikunud. Igaühe, ka kõige kangema Sumala jalga juures saab niisuguseid filmapilkusid olnud olema, kus tema misgijuguses usulises tundmuses Sumalat ja hinge mõtles ja kus see mõte ja tundmus tõsi jelt temas liikus, teda enese juures ka kinni pidada püüdis. Ja ial ei tõusnud need tundmused ja mõtted sinus siis, kui sinu lihali inimene endagil wiisil oma rõõmu ja lõbu maitstes, mitte nalja, lusti ega kergemeeleliste kõnede juures, waid siis, kui sina tühiseimaist ilma asjast lahtimal seisid ja tõsisemalt iseene juures peatama olid jäänud. Nii ei olnud need usutuumalised tundmused ja mõtted mitte kergemeele ega tujude wili, waid nad tõusiwad sinu kõige tõsisematel ja tõdelikkumatel pilkudel. Meidgi tuleb siis selle asja juures, mis meil kõne all käes, tähele panna, läbi katjuda ja kaaluda.

Sah, armsjad, see meie hingesse 'oodud aia ja tundmine, et üks igawene äramõõtmata wägew waim on, ei taha milgi wiisil meie ieteadmijest ära kaduda, püüdgu meie küll kõikide lihalikku meele himude ja uue aja abinõudega teda juretada ja katjugu meie kõige ilma materialismuse munda tema pääle kōkku ajada. Sumal on, ja tema hääal awaldab ka sinus ennast, ja eksija, kes ja küll katjud uskuda ja enesele seletada, et mitte ei pea olema Sumalat. Kõik loodus ja kõik loom annab tunnistust, et Sumal on, ja et tema tarkus on juur ja tema

wägewus igawene. Ja ühtegi olewust ei ole, mis wõiks tunnistuseks olla wõi ära näidata, et Jumalat ei ole. „Kõik taewad jutustawad Jumala auu“*).

Iga inimene, ka kõige wallatum Jumala ja usu wastane, leiab ja tunneb eneses ka ühe jalaja hääle olema, mis temalt ta töö ja tegude üle wastutamist nõuab. See on ju südametunnistus. Kui ja küll ehk oled selle suure hulga seltsis oma eluteed käinud, kus sellest jalajast häälest midagi ei taheta hoolida, kus teda püütakse ära lümmatada ja furnuks pidada, siisgi, tundisid tuleb ju elus ette, kus see waitiw rääkija selgesti, kindlasti, tõsiselt sinuga räägib. Ei üksigi wõi selle hääle tajas helisemist ära keelata, ei üksigi tema eest ennast ära peita, ei üksigi teda misgijuguste ettekäänete läbi eeskitada ega petta, ei misgijuguste paitamiste ega palwete läbi meelitada. Kui õige kohtumõistja seisab tema oma paiga pääl muutumata paigal, kutsub sind ette, nõuab sinult ju töö ja tegude üle wastutamist, ütleb sinule, mis ja kurjasti ja kõwerasti ning mis ja hästi ja õigesti oled teinud. Ja ta noomis, karistab sind ju süüde pärast — wõtab ja südamesse ehk ei — ja kallab sinu rinnasse rõõmu, õnne, lahkust, kui ta ju teod puhtad ja õiged leiab olema. Ja kui tema ütleb, et ju tegu kõlwatu on, siis ja ei pääse, ja pead tundma ja tunnistama, et ja tõeste pahaste oled teinud ja et ja oleksid wõinud paremasti teha.

Kes on nüüd see nii imeline kohtumõistja, see „waitiw rääkija,“ see noomija sõnata keelel? Ta on sinu seestpidi: inimene ja ju hinge puhtam, jumalikum ja gu. Aga miks ei wõi teda endagi eeskitada, meelitada, pehmendada, petta? Miks on ta nii muutumata, ilka seesama täiesti, mis ta oli ja olema saab? Jah, ta on olewus Jumalast enesest, tõetaim

*) Olen meelega ka Jumala olemas olemise kõnesse wõtnud, olgu küll et selle töö ülesanne oli nimelt hingeist rääkida. Seft nende kahe olemine on nii rohkesti ühendatud, et kui ühesi räägitakse, siis ka teisest tarwis rääkida on. Teisjeks: kus hinge enam ei taheta uskuda, jääb katsutakse ilka ka Jumala kohta sedasama teha.

igawesest tõsidusest. Ja nagu Jumal on eesimata, meelitamata, muutumata, õige ja tõsidus ise, nii tahab, kiusab ka see temast tõusnud waimutaim inimeses ikka sedama olla ja nii on ta o m a l t k o h a l t sedasama. See on täiesti wõimata, et see nii jumalikult walgustatud tõetundlik olewus, mis oma jumalistes püüetes ja hää- ja kurnatundmises ial ei eksi, ka mitte ei muutu, — see on wõimata, et see niisugune olewus wõiks olla tõusnud põrmlikust, muutlikust, kaduwast olust, ehk eimida-
dagist. Seda ei wõi, ei junda üksigi mõelda. Poti jeeft ei wõi tõusta potimeisrit, madalast, tühjest põrmust mitte sündida kõige kõrgemat, tõetundwat jumalist waimu. Aga küll wõib wägew jumalik waim põrmlikust olust midagi kaunimat sünnitada, põrmu elawaks asjaks teha. — Nii saame jälle sellesama wana otseuse juurde tagasi: inimene ei ole, ei wõi olla mitte paljas nähtaw teha põrmlikust olust, waid temas on ka nägemata hing ja waim, mis mitte ei jure, ja mis meie olemises päris olemine ise ongi. Kaha on ainult kui maja, milles see olewus elab.

Küll on see jumalik hää, jüdametunnistus, niisugune, et meie oma ilmahimulik, lihalikus meeles tema hääle wastu wõime teha, teda tähele panemata jätta; sest inimene on tahtmise poolt wabaks loodud. Aga ega see hää jellepärast meie rinnas weel ei jure ega kadunud ei ole. Olgu meie tema õige nõuu wastu küll kui hoolimatad tahes ja katsugu teda uimastada, aga alles ja muutumata on tema ikka, ja ükskord tuleb ikka ka aeg, kus tema seda walusamalt meid karistama hakkab, olgu see ka siis, kui juba hiljaks on jäänud tema häält kuulda. Kas ei ole see mitte kõige rassem karistus, kõige rassem hukka mõistmine jüdame tunnistuse poolt, kui need ilmalapsed, kes Jumalat ja hinge asju hirwitawad, wiimaks aga siisgi enese oksa tõmbawad ehk püstoli kuuliga enese elu lõpetawad. See on kohus ja on walu, on raske, raske kohus, aga sünnib jüdametunnistuse hukkamõistmise ja piina all. Põrm, materia, ei saa, ei wõi nõnda kohut mõista, nõnda sind piinata, et sa enese ise ära tapad — selle karistuse eest wabastamiseks. See peab olema misgigugune

kõrgem, tõsisem, jäädavam olemus. „Kui mina ka võtaksin koidutiivad ja lendaksin kõige kaugema ilma otsa, siisgi oled sina jään ja sinu parem käsi saab mind leidma.“

Uga targad, kuulsad mehed, mis ütlevad nemad Jumalast ja hingest? Jah, meie rahva sekk on arvamise saanud, juured targad mehed ei uskuda midagi: ei olla Jumalat ega hinge ega pörgut ega midagi. Ja selle nõnda mõeldud „tarkade“ tarkuse pääle toetavad endid paljud, iseäranis paljud noorema rahva seas. Sammutatse siis aga selle mõeldud umbusu kargu najal tühises ilmahimulises meeles päewast päewa edasi ega arvata väärt olema waevaksigi võtta kõrgemate jumaliste mõtete juures peatama jääda ja nende üle wähegi tõsisemalt järele mõelda. Tühi kõik. Targad mehed, kes „kõik teavad“, ei pea sellest midagi. Seesugust arvamist on rahva seas palju, ja ka kahju tuleb temast palju. Sellepärast oli nimelt tarwis, ka jeda asja siin kõnesse võtta.

Armsad ligimesed! Tähendatud arvamistega ehitate teie oma eluhoonet täitsa udu ja wale pääle. Nende seas, kes Jumalat ja hinge katsumad ära jalata, ei ole mitte üht ainust tõe siit tarka meest, mitte üht ainust sügawa tundmisega juurt mõtlejat. Nad on kõik, ühed enam, teised vähem, omal wiisil päälsikaudsed inimesed, ilma sügawama waimuta, kes iseennast, maailma ja olemist sügawamalt ei tunne, tunda ei juuda ehk tunda ei tahagi. Ka puudub neil enam ehk vähem ikka jänu tõe järele, puudub alandlik, auuskarilik tõe armastaw ja tõde austaw meel. Ja suur hulk nendest on päris terved kõlupääd ja ilma auusufeta hagnad, iga juurema tõe tundmiseks ilma wõimuta ja ka ilma tahtmise. Kas niisugused on targad? — Kus juba tõearmastus ja tõdearmustus ükssigi, ilma muud arwamata, terge on, jään ei ole jo siis tõtt. Ja kus tõde puudub, — kus on jään tõsine tarkus, ja kuidas wõime jäänlt kõige sügawamate ja salajamate tõeasjade kohta tõtt otsida wõi tõtt saada? Kibuwitsust ei nopita mitte wiinamarju, pimedus ei anna mitte walgust. See on wale, mis jäänlt saame. Kõige juurema, kõige kallima tõe asemel saame nendelt kõige juuremat, kõige

pahemat wale. Ja see wale, kui teda tõeks peame, rikub, alandab, halvastab meid ja riisub meilt meie kallima wara ja õnne, wiib langemisele perekondasid ja üksikuid, rahwaid ja riikisid. Seft kes pimeduse sisse läheb, see läib pimeduses; ta ei näe walgust ja langeb pimedas anku. —

Nõnda on lugu nende tähendatud „tarfadega“ ja nende „tarfusega.“ Teia siis, armas Gesti rahwas, et sinul tarwis on taganeda nende meeste „tarfustest“, ja et sina nende „tarfusega“ tingimata alla poole lähed, mitte üles poole.

Aga kui teie poole waatame, siis leiame kohe, et kõik tõsised targad, tõsised juured mõtlejad ja sügawa waimuga tõearmastajad mehed ikka ka on Sumalat ja hinge uskunud. Oma sügawas põhjuslikes mõtlemises ja tõe otsimises maailma, elu ja kõige olemise kallal leidsiwad ja tundsiwad nemad ära, et üks igawene ilmotjata kõigewägewane waimlik olemus, Sumal, on ja et inimeses hing ja waim on. Neil ei olnudgi võimalik maailma ja olemist mõelda ilma Sumalata ja ilma waimuta. Ei olnud seda võimalik ei kristliku ega ka pagana aja suurtel tarkadel. Tõsine suur waim, ilmatuulus Newton, näitusjeks, seisis küll päewast päewa töös määratulumate ilmakehade kallal ja otsis ja leidis nende juhtiwaid raskuseseadusi, aga oli ühtlasi ka nii suur Sumala armustaja ja armastaja, et tema igakord, kui kuskil kuulnud Sumala nime nimetatawat, auukartlikult kübara pääst ära tõmbanud, et oma hinge alanduses Sumala poole ülendada. Ehk mõtlemine Descartese', Spinoza, Giordano Bruno, Leibniz'i, Fichte, Hegel'i, Kant'i, F. ja E. Hartmann'i pääle. Waidlemata kõige suurema waimuga juured mõtlejad ja sügawa tundmisega tõetargad, aga oma otsiwas, sügawas mõtlemises leidsiwad, tundsiwad ja uskusiwad nemad, et kõiges olemises on olemas üks Sumal, kui päris igawene olemine ise, ja et hing ja waim on.

Ehk waatame wanasse ilmasse, enne Kristiustu algamist. Pythagoras, Sokrates, Plato, Aristoteles, — kas wõib suuremaid waimusid, sügawamaid mõllejaid weel olla, kui nemad, aga Sumal, suremata hing ja hinge puhtus oli ka nende õpetuste ja uurimiste keskpunkt ja põhj. Ja et nemad selle tõe-

põhjuse pääl seistes oma teaduste hoonet ehitasiwad, sellest see siis ka tuligi, et kõik nende üleüldine õpetus ja teadus nii tõerikas, nii eluõõimuline, walgustaw ja ülendam sai, nii et tema mitte ei kadunud ja et hiljem isegi ka kristlik ilm oma teaduse ja hariduse selle nende õpetuse pääle ehitas. Olgu küll, et need suurend tõetargad Jumalat ja tema olemist ühed osalt nõnda, teised osalt teisiti seletasiwad, olgu ka küll, et uad teda igas tükis mitte wahest just nõnda ei mõtlenud, nagu mõned madalamad mõtlejad oma liig kitsahingelises arwamises, siiski, nad uskusiwad ja mõtlesiwad teda jeda kindlamalt, tõsisemalt, jumalikumalt, jeda suuremaks ja kõrgemaks.

Kui nüüd Jumala ja hinge salgajatest mõningad, olgu küll kõige tüsedamad, neile ülemal nimetatud meestele kõrwale paneme ja mõlemaid jagusid wastastiku wõrdleme, siis leiame koge kohutawa suure wahe: ühed on oma waimurikkuse, tarkuse ja hingesuurse poolest nagu heledad, kõrged tuletornid, mis tumenemata walgusega läbi paljude aastasadade hiilgawad ja kõigele ilmale walgust näitawad, teised nende kõrwal aga nagu suitsuwad, fusisewad peernotsakesed ahjurinnal, mis ainult pisut pilguwad ja pea maha kukuwad ja kustuwad; ühed kui puhas raske wili ja terve tuum ise, teised ainult kui kestad, kõrsud ja nahad; ühed nagu pilwedeni ulatawad wägewad wankumata tornid, teised kui madalad, kuiwad kõrsuwad kõrred. Ja mis weel tähtsam: esimesed nendest on, nagu saadikud kõrgemast ilmast, oma töö ja teadusega selle ilma elule edendamiseks, ülendamiseks, kinnitamiseks; aga teiste töö ja tegu, mõte ja sõna tuleb maailma elule alandamiseks ja halwendamiseks, aitab siin sünnitada segadust ja sõgedust, rikkuda kombet ja korda.

Nõnda tikub siis see tõde, et Jumal on ja suremata hing on, ka sellest praegu harutatud asjaloost wälja paistma: ainult mõned rumalad, tõekerged, jõledad ja maailma kohta kahjuliku mõjuga mehed ütlewad, et teda ei olla; aga tõsised ja suure waimuga mehed tunnewad, tunnistawad ja usuwad, et tema on — ja päälegi, et just tema üksi see päris oleja on, sest ta seisab ja jääb ikka ja igawesti nõnda, kui ta oli

ja on, kuna kõik muu muutlik ja heitlik, tõusev ja lüskum on, seega ainult paistab nii olema, kui ta on.

Sääraneis seda, mis pühas kirjas hingest ja Jumalast on üteldud, tuleb meie kõnes olewale mõttele kindlaks toeks pidada. See suur kogu mehi, kelle kirjad ja õpetused püha kirja sisse kokku on pandud, oliwad ometi waidlemata tulise hingegea tõearmastajad, sügawa ja kõrge tundmisega wahwad wairud, jumalikust waimust rohkesti walgustatud. Ja Jeesus Kristus ise, — eks meie leia igast tema kõnest, kõigist tema tegudest, kõigest tema elust ja tema tarkusest, et tema oli tõsine ja suur jumalik waim, tõsine tõekuulutaja, kõrge jumaliku tarkusega ehitatud, jumaliku tõega täidetud. Kui niisugune kõrge, sügawa waimuga jumalik mees nii wägewa ja sügawa tõega ühest igawesest Jumalast, igawesest elust ja suremata hingest seletusi tegi, ja kui ka teised tuhanded tõekuulutajad ja tuhanded jumaliku tõega täidetud targad mehed tema eel ja tema järel kõigil aegadel ja tühandate aastate jooksul ikka ja ikka sedasama kuulutasiwad, ka niisamasuguses tões, kindluses ja armastuses, ilma ühegi kartuseta, järelandamiseta ja hirmuta, ka iseenele ärasalgamises ja maailma asju tühjaks pidades ja põlates, siis ometi peab kõige selle juures midagi suuremat tõtt olema, peab see nende õpetuste tuum, et igawene Jumal ja suremata hing olemas on, tõde olema. Teisiti ei mõigi seesugusel lool seda asja mõelda.

Mõi ehk julgeb mõni noor wennašene meie seas ennast ikka nii taewaõrgeteks suureks targaks arvata, et seda lühidelt kõik ikka tühjaks jutuks ja waleks peab, mis pühakiri ja mis muud üle ilma hiilgawad suured waimud Jumala ja hinge kohta tõendawad ja õpetawad? Wilets wennašene! Pime mutikene madalas mulla põues katjub selle wastu sõidelda ja seda naeruks ja waleks pidada, et üle pilwete kõrgel taewas wõlswil suur walgustaw päike hiilgada.

Senistes riikades olen ainult mõtteteadlikel põhjal ja oma enese mõistuse najal lühidelt katsumud arusaadawaks teha, et hinge edasielamine ihusurmaga mitte ei mõi lõpetatud olla. Mõististi peaks need sõnad omalt kohalt ka kannisti jelleks

mõjuda jõudma, et materialistid nende põrmu külgi seotud arvamises kõikumata panna ja hinge ja Sumala kohta õigemale järeldustlemisele viia, see on, kes nende seas jelles asjas üldse midagi mõelda tahavad. Aga paljud nendest ei taha niisuguste asjade üle mõelda. Nad tahavad oma ilma hingeta usust tingimata kinni pidada ja tahavad hoida, et keegi ei peaks kuskilt poolt ligi pääsema, nende koha alust kõigutada katsuma, neid nende rahus segama. On jo nende seas küllalt ka niisugusid, kelle eluviis hinge juremata olekut ja Sumalat ei või wälja kannatada. Midagi peab siis ikka olema, mille päale ennast oma kahtlases eluviisis toetada ja mida jüdametunnistuse wastu ka ehk „wabanduseks“ ja kaitseks võiks tarvitada katsuma.

Peaaegu siis weel kõnesse võetud asja edasi arutama. Aga nüüd katkun seda enam „asjalikumal“ kombel ning mõningate kirjade juhil nõnda teha, nii et see hinge juremata olekust enam näitlikumaid tõendusid võiks anda.

Neid näitlikumaid tõendusid tähendatud asjades võib saada kõikidest aegadeist, kõikide rahwaste juurest ja paljude selle asja uurijate käest. Aga vaatame kõige enne pisut Piiblisje.

Hinge ja Sumala jalgajad ei usu üldse waimu, see on, ei misgigugust waimlist ijeteadlist olewust ilma nähtawa kehata, seega siis ka mitte inimesest järele jääwat hinge. Aga Piiblis loeme igal pool waimudest, wäga mitmes kohas ka, et waimusid ja inglid ihusilmadega on nähtud. Inglid tulwad Loti ja Abrahami juurde ja rääkisid nendega. Engel seisis Pileami ette ja ei lahkunud teda edasi sõita. Jebusi mees Ornan nägi inglit, kui ta reheall niisu peksmas oli, ja ta põgenes kõige oma nelja pojaga eest ära, sest nad kartsid. 1. Mõõ 20, 21. — „Sa Dawet tõstis oma silmad üles ja nägi Jehowa inglid maa ja taewa wahel seiswat.“ 1. Mõõ 20, 16. — „Sa üks waim läks mo filmist mööda ja mo ihu-karwad tõusid püsti minu pää pääl. Üks kuju seisis mo filma ees, aga ma ei tundnud ta tegumoodu.“ Jobi r. 4, 15—16. — Prohwetid rääkisid ühtelugu „waimust“, mis nende pääle tulnud ja mis nemad küllalt ka näinud. Näitusiks ütleb Esekkel

muu seas: „Ja waim tõstis mind üles ja wiis mind Jehowa kaja pääwatõusu wärawa juurde.“ —

Daniel räägib ühest waimust, kelle ihu olnud „kui Tarsisi kivi, ja tema pale päält näha kui wälk ja ta filmad kui tuli.“ Daniel näinud teda oma filmaga. Sellest jamaast Danielist ütleb kuningas emand kuningas Beltsatjarile, et tema sees olla „Sumalate waim ja walgustus ja hää mõistus ja tarkus kui Sumalate tarkus.“ Tan. 5, 11.

Kuningas Saul saadab jaadikuid Taawetit ära tooma, kes tema käest ära põgenenud. Aga jaadikud ei wõinud teda tuua, sest „Sumala waim tuli nende pääle, et nemad prohweti wiisil rääkisid.“ Saul saadab teised, saadab kolmandad jaadikud, — ikka seejama lugu. Wiimaks läheb ta ise, aga Sumala waim tuleb ka tema pääle ja ka tema räägib prohweti wiisil. 1. Sam. 19, 20—24. Sellejamale Saulile ilmub Endori nõia juures Samueli waim, jelsamal näol ja nende riietega, nagu Samuelil elades olnud.

Kristuse sündimise juures ilmub nähtawaks inglite koor ja laulab kiitfelaulu. Kristuse surma juures ilmuvad handades hingawate pühade ihud, see on küll wist nende hinged, ja näitawad endid mitmete.e. — Wangi pandud Peetruse juurde tuleb ingel, päästab tema ahelatest, teeb lahti wangitorni raud wärawad ja wiib Peetruse wälja.

Ka kurje waimusid, pääle pimeduse würsti enese, tuleb Piiblis küllalt ette. Kristus ajab neid wälja ja annab ka oma jüingritele wõimust, kurjewaimusid inimeste seest wälja ajada.

Nendes tähendustes ja weel väga palju teistes kohtades Piiblis on seega selgesti näidatud, et iseäralisi waimlisi olemusi olemas on ja et ka furnutest waim järele jääb ja et seejama ka nähtawaks wõib saada.

Et waatame pääle Piibli pisut ka muudesse kirjedesse. Filosoofia professor Brofferio, kes iseäranis rohkesti ka waimude olekut on murinud, ütleb: Kõigi rahwaste ajalugu ja minewiku teadus on täis isetahtliki hingede ilmunisi furnutest ja furnute hingede käest küsimisi. Ma ei tahagi rääkida Indiaft,

mis enam teist ilma usub kui praegust, ka mitte Egiptusest, Persiast ega Babiloniast. Kuuleme teistest kohtadest, milledest nendes asjus vähem teatakse. Kreekamaal ei uskunud mitte ainult rahwas furnute inimeste hingede ilmutusi, vaid ka filosofid, iseäranis platonlased ja pythagorealased: need samad olla, nagu Aristoteles tähendab, koguni imeks pannud, kui nad kedagi on juhtunud leidma, kes ialgi ei olla waimu näha tahtnud. Sfegi Demokrit, (kuulus Kreeka filosoof j. 460 enne Krstft.) tõendas, et inimestele waimufutjusid ilmuda ja neile tulewiku ette kuulutada. Aleksandria preestrid ja filosofid hüüdsiwad waimusid wälja. Porphyrius (kuulus Aleksandria filosoof) küsib ühes kirjas Anebos'elt, mis olewused wõida neel tõeesti olla, mis Egiptuse mysteriates ja mujal waimufujuna ilmuda, tulewaid asju ette kuulutada ja mõnda muud teha. Kas olla need olewused jumalad wõi kurjad waimud, wõi kas furnute hinged, wõi ehk üks ise jelts olewusi, kes endid kawalal wiisil nõnda tahta wälja näidata, nagu oleks nad jumalad, kurjad waimud, wõi furnute hinged? — Juba Odysseus hüüab furnute poole (Odyssee IX, 22—50). Kreeklastel oliwad „waimufutujukad,“ kes templites waimusi wälja kutusiwad.

Niisama uskus ka Rooma rahwas waimude ilmutusi, nagu jeda Plantus teatab ja millest ka Plinius räägib. Niisama teatawad Cicero ja ka Horaz, et waimude wäljakutsumine sügawast Acheronist, altilmast, niihästi wabariigi kui ka keisririigi ajal jään tuntud olnud ja Lucanus kirjeldab jeda asja pikemalt.

Tuleme teistkorda sisse, siis leiame ka siin jedasama lugu: teatusi ja usku waimude nägemisest, waimude wäljakutsumisest jne. igal pool küll. Kieselwetter loeb juure hulga raamatuid üles, mis 16. ja 17. aastajal nende asjade üle kirjutatud ja näitab ka, mis nendes raamatutes seisab. Ka rahwas uskus teistkord igal pool waimude ilmutusi, ja enamiste kõigide rahwaste juures usatakse jeda weel praegu. Lühidelt, meie leiame, et kõigil aegadel ja kõigil maadel waimusid ja nõndanimetatud jälleilmujaid ja kodukäijaid on nähtud. Ja iseäranis imelik

nende ilmutuste juures on see, et nad kõikide rahwaste juures ja kõikidel aegadel ikka ühesugused on, ühesuguse karakteri ja ühesuguste omadustega. Oleks nad nüüd ainult wiirastus-
 sekujud või luulepildid olema, siis ei võiks nat' kudagi üle
 kõige ilma ja kõikides aegades ikka nii ühesugused olla, jest
 midagi ei ole maa pääl mitmesugusem ega muutlikum kui
 luule ja wiirastus.

Nõnda Brofferio. Meie ei või siis kudagi seda kõiki-
 des aegades ja kõikide rahwaste juures leitawat waimude
 ilmumise teadust mitte paljaks nulluks pidada. Ka Piirvel
 oma waimude teadusega ei luba seda mitte. Kudas võime
 siis kõige oma mõistusega ütelda ja kõige oma äratuundmisega
 uskuda, et misgifugust waimu ei ole ja et meist misgifugust
 suremata waimu järele ei jää?

Rohkeste „näitlikumaid“ tõendusid hinge suremata olekust
 ja waimuriigist võib ka spiritismuse wäljalt saada. Mina ei
 ole meele poolest küll mitte spiritistlane, ei pea ka mitte
 sugugi kõik tõena maksaks, mis siit elust lahkunud hin-
 gedel nimel spiritismuse wallas sünnib ja ilmub. Aga tõtt
 on sääl siiski ka, ja et see tõde hinge ja Sumala salgawa
 paha ebanisu wastu kanniste võib mõjuda, siis tahan seda
 siin sugu tarwitada. Reid mehi aga, kes spiritismuse põllul
 ainult umbrohtu mõtlewad mühama, palun mind wabandada,
 et natukene ka nimetatud põllule astun. Alamal ehk saab,
 nagu loodan, asi ise mind wabandama!

Spiritismus, unemal ajal ka spiritualismus nimetatud,
 on iseäraline usk, milles kindlaste usutakse, et inimesest pärast
 ihufurma tõsine iseteadlik hing järele jääb edasi elama
 ja milles ühtlasi ka võimalikuks peetakse, et siit elust ära
 lahkunud hinged iseäraliste tingimiste all meile endid teata-
 waks teha, meiega mõtteid wahetada, meile seda ja teist
 ütelda võiwad ja, kui wahelane või medium hästi omane,
 siis selle materialise olu abil endid meile ka nähtawaks teha
 suudawad. Muidugi usatakse jälle tingimata ka Sumalat.

Küll sünnib spiritismuse laial wäljal väga palju tühja
 tähja, mis wähemat midagi väärt ei ole, aga, nagu tähen-

datud, ka kaunis jagu tõtt, vähemalt tõenäoliselt asja, mille tõdeduše kohta kahtlema ei taha jaada. Kahtlemine tahab jeda mõimatum olla, et palju ilmatuuljaid teadufemehi palju aastaid neid asju ja ilmutusi on uurinud, aga enamisti ikka neid tõsisteks tõeasjadeks on leidnud, muud kui imelisteks ülemõistuslisteks tõeasjadeks, millede juures pidi elawatest inimestest lahus seiswaid ifeteadlisi waimusid olemä; tähendatud tühi puru muidugi wälja arwatud.

Üks wiis spiritismuse wäljal, milles wõõraid waimlisi olemusi arwatakse tegewusel olemä, on mediumi (wahelase) ülemõistusline teadmine ja rääkimine. Medium jääb ifemoodi kergeunelisesse nimastusesse, ütleme wiirasunesse, ja teab ja räägib seejugas olekus asju, millest tema ärkjal olles midagi ei tea. Näitufeks, ta teab ja jutustab, mitu hauda on Inglismaa kuningate matusepaigas, kudas need haudad wälja näewad, loeb nende haakimide kirjasid, ja see kõik on õige. Aga ife on ta tuhanded werstad sellest matuse paigast ära, ei ole tal Inglismaalegi jaanud ega tea ärkjal olles neist hudadest ega sellest matusepaigast midagi. — Ehk ta teatab ühest juurest tulekahjust, mis praegu mere taga ühes nii- ja niifugas linnas mäsata ja milles ka nii ja nii mitu inimest leekides põleda, aga ife on ta Berlinis, kus praegu ühtegi tulekahju ei ole. Lähemal päewal tuleb New-Yorgist traadi teel sõnum, ja teatab jedasama, mis medium juba teatanud. — Ehk ta räägib ühe kroduse-teaduse profesjoriga asjatundlikul wiisil nimetatud teadufest, tunneb taimede ja asjade ladinakeelsed nimed jne., aga ife ta ei ole sellest teadufest midagi õppinud ega tea ärkjal olles kõigest sellest ka midagi, mis ta nüüd teab. Seda seejagust ja palju muud sellesarnast sünnib spiritismuse wäljal küllalt. Meie märkame ka, et see umbes jeda moodi on, nagu Piiblis prohwetid waimu pääle tulemistest loeme.

Sagedasti tuleb ette, et medium wiirasunes olles haigetele rohku kirjutab, ja tema rohusedelik on Ladina keeles, ka muidu arstiteaduse seadluste järele kirjutatud, ja tohtrid leiawad neid nende haiguste wastu, millede wastu medium neid

kirjutanud, kõigiti õiged olewat. Aga ometi ei ole medium arstiteadust sugugi õppinud ega tea ärkjal olles Ladina keelest ega rohupeedeli kirjutamise viisist vähematgi midagi.

Ragu mõistagi, on loomulik mõistus jelle äraseletamisega täitsa pankrotis. Aga see hääl, mis mediumi suu läbi räägib, ütleb, et see rääkija võis kirjutaja ei ollagi medium ise, vaid ütleb ennast jelle ja jelle inimeje waimu olema, kes ihus elades loodusseurija võis tohter oli ja siin nüüd mediumi juuga nõnda rääkida ehk tema käega nõnda kirjutada.

Weel imelikum on, et mõningad rääkiwad mediumid ka palju neid keeli rääginud, mida nad sugugi ei ole õppinud ja mida nad ärkjal olles mitte üht sõnagi ei oska. Mõni nende seas räägib pääle Europa keelte ka India, Hiina ja koguni ka Sanskriti keelt, aga ise ta ei ole enam keeli õppinud ega oska tõsises ärkjal olekus muud kui aga oma emakeelt, Inglise, Saksa või Prantsuse keelt. Ka võib mõni neist nendes muidu tundmata keeltes tähtsajst teaduse asjust rääkida, kuna need teaduse asjad muidu neile ka võõrad on. Mõni rääkiw medium, kes muidu küll ainult üht ainust keelt oskab, on ühel kuni kahel päewal, enam kui kümnes tundmata keeles rääkinud.

Niijama imelik lugu on kirjutawate mediumidega. Ka nendest kirjutawad mõned väga mitmetes keeltes, mis keeli nad muidu sugugi ei tunne. Ssegi Hebreä ja Kreeka keeles ja ka wana Egiptuse hiroglifi kirjadega on mõned mediumid kirjutanud, kuna nad tõsises ärksuses mitte üht tähte ega sõna neis keeltes ei tunne. Mõned nendest on jälle oma enese emakeeles tähtsaid teadusliji kirjatõõsid kirjutanud, aga ise ei teadnud ega tundnud nad neist teaduse asjust mitte midagi. Mii kirjutas üks Ameerika talunik, H u d s o n T u t t l e, kes üsna õpetamata ja ilma teaduseta inimene oli, oma 18. eluaastal tähtsa filosoofialise raamatu, nimega „Looduse saladus“ („Arkana of nature“), mis eest kõrged teadusmehed teda tänama tulivad, muude seas ka tuttam ja kuulus materialist L. Büchner. Aga waene õpetamata Tuttle punnis wastu ja tõendas, tema ei teada neist asjust midagi, ei olla ka mitte

just tema seda raamatut kirjutanud, waid üks keegi nägemata olewus tema kaasolemisel, tema käe abil.

Kiijama sai Charles Dickens'i roman „Edwin Drood“, mis kirjaniiku surma pärast pooleli jäi, ühe lihtmehe James'i läbi mediumilisel wiisil otjani walmis kirjutatud. Ka see mees oli õpetamata inimene ja kirjatöö asjus üsna oskamata. Aga tema käega kirjutatud nimetatud romani wiimne pool näitab kõigiti suurt kirjamehelist osawust ja mis weel tähtsam, passib Dickens'i enese kirjutatud esimesele poolele igas asjas nii wäga õigesti ja hästi otja, et ükski ei wõi seda kohta märgata, kus Dickens lõpetanud ja õpetamata medium alustanud. Kõik tegelaste omadused, nende nali, nende tõde, kõik nende igaühe iseärasused, ka kõik kirjaniiku kõnewiis on wiimses pooles kõigiti nõnda, nagu see esimese poole järele olema peab, nagu ei oleks seda keegi muu kirjutanud kui Dickens ise. Spiritistilise usu ja olu järele kirjutasgi Dickens tõesti ka selle wiimse poole ise, olgu küll, et tema teha juba nullas puhkas. Kutsus jo spiritistlikul wiisil üks nägemata olewus, kes oma nime täie ja selge kirjaga „Charles Dickens“ kirjutas, tähendatud Jamest mitu korda kirjutawaks mediumiks üles, sest et nimelt tema talle, nägemata kutsujale, selleks kohane olla. Ja kui James ennaft mediumiks andis, siis hakkas tema käsi kirjutama ja see kirjutus oli „Edwin Droodi“ wiimne pool. (Waata Akshatow: Animismmus u. Spirit. lk. 386.)

Ka alaealised ja imewad lapsedgi on mediumina kirjutanud. Nõnda kirjutas herra Tenkeni poeg, kui ta 5 kuud 15 päewa wana oli, ja paron Kirkupi tütreke kirjutas juba üheksa päewa wanuses. Keegi nägemata olewus wajutas lapsele pliiatsi kätte ja see käsi kirjutas. Mõlemate nende laste kirjutamise juures kirjutasiwad need nägemata wõimud ka nime alla, kes nad olla. (Akshatow Anim. u. Spirit. lk. 410 ja 416.)

Kiijama on ka ilma inimese käe abita kirjutusi j'indinud. Pliiats tõusis lana pääl püsti ja kirjutas paljude nähes, aga ilma ühegi inimese käe ja ilma ühegi asja juurde puutumiseta. Mönkford jälle ilmus pliiats nagu õhu seesst korraga nähta-

wale ja hahas laua pääl kirjutama. Teistel kordadel ilmus kiri otse nagu iseenesest paberi pääle, ühtegi ega misgijugust kirjutamise riista ei olnud näha. Mõnikord ilmub ka üks käsi nähtawale, kirjutab tulijelt ruttu midagi ja kaob jälle.

Enamisti igakord kirjutab jarnane nägemata kirjutaw olewus ikka ka nime oma kirjutatud sõnadale alla ja see nimi on ühe wõi teise ära furnud inimese nimi. Küllalt on ka seda ette tulnud, et käekiri selle ära furnud inimese käekirjale täiesti jarnane oli, kelleks kirjutaw nägemata olewus ennaft nimetas. Mõnikord oliwad märgid ja tunnistused kindlamad kui kindlad, et selle nägemata olewuse kirjutatud sõnad ja käekiri tõesti ja waidlemata selle siit elust lahkunud inimese oma pidi olema, kelleks see nägemata kirjutaw olewus ennaft nimetas. (Waata Aljakow: „Animis. u. Spirit.“ lk. 666 ja prof. A. Brofferio: „Für den Spirit.“ lk. 216.

Kes wõiwad nüüd need rääkiwad ja kirjutawad nägemata olewused olla? Tublid teadusemebed on neid palju uurinud, on neid katjunud selleks ja teiseks arwata, kord elawate inimeste eneste magnetismuse ja elektri jõnnitusteks, kord ilmteadmata olewusteks jälle elawates enestes, kord „elementarwaimudeks“, kord kurjadeks waimudeks jne.; aga ikka ei ole ühegi neile arwamistele kudagi põhja ega pidet mõitud leida. Peaaegu ikka pidiwad uurijad neid olewusi just nendejamade siit elust lahkunud inimeste waimudeks pidama, kelledeks nad endid ise ütlesiwad ja kirjutasiwad. Nende mitmesugused omadused, nende teadmine ja igapidine olek ei lubanud misgijuguse muu otjusega walmis saada.

Wäga tähtjad meie asja kohta on ka ilmuwad waimukujud, mida spiritistlistel koosolekutel kannis rohkesti on nähtud ja näha. Medium jääb uimastusesse ja lähidal tema juures ilmub tõsine inimese kuju, on selle ära furnud inimese näoline, kelleks tema ennaft nimetab, räägib elawatega seda ja teist, ütleb oma siin elus elawatele sugulastele wõi tutwatele midagi, kas mõne õpetuse, manitsuse ehk hoiatuse sõna, teab ka kõik selle inimese siinse elu asjust, kelleks ta enese nimetab ja kelle nägu ning hää tal on, teab temast

Ka need asjad, mis ei medium ega ka üksigi teine jään olemas elama inimene ei tea, ja kaob pea jälle õhu sisse ära. Mõni nendest ilmutustest räägib ka oma niidest teise ilma elust mõne sõnake, (aga ial ei ole keegi nendest jäljest elust palju rääkinud), mõni laulabgi ka mõnd laulu, mis tal siin elus armas oli, ja mõni nendest on ka mõnd mänguriista mänginud, aga ainult pisut aega, ja siis läheb ta jälle koost lahku, kaob kui udusse ära, ja siis ärkab medium ülesse.

Mõni ilmutus on ennast ka väga mitmel korral ja mitmel kohal näitanud. Näituseks: Florence Marryat nägi mitut oma ära surnud sugulast ja sõpra Inglismaal, aga kui ta Ameerikasse läks, siis ilmusivad mõned nendest ka jälleil spiriitistlistel koosolekutel ja tulivad armuga talle vastu.

Muidugi nägivad ja näevad neid kujukid kõik, kes toas on. Ka on neid küllalt fotografeeritud: igati leidis ilmutusest võetud pildi jelle siit elust lahkunud inimesega, kelle waimuks ta end nimetas, kõigiti jarnake olema.

Mõned waimukujud on erestelt ka jeda ja teist asja elawatele mälestuseks andnud, ijaaranis lillesid. Mitmel korral oli küll jüdatale ja kõwa külm, aga nemad tõiwad siiski lillesid, ka niisuguseid metjalillesid, mida sel külmal ajal mitte kuskilt ei pidanud saada olema. Lilled lehtasiwadgi ka, olivad ilujas lastepiiskade ehtes ja nende õite tolmgi oli täiesti terve ja rikkumata. Mõnikord olivad nad ka juurtega ja wärske muldgi juurte külles alles. Kuft nad saadud wõi trodud, ei tea keegi. Mõni ilmutus kostis küsimise pääle, toodud lillede kohta, nii palju, et nad „juwemaalt“ olla.

Sagedasti jinnib ka jeda, et ilmuwast waimukujust ainult ülemine jagu kuni rinnani, ehk ka ainult pää ja nägu nähtaw on. Alumine jagu kustub wõi kaob nagu udupilweks muutudes ära. Ka need poolikud kujud räägivad, nagu terwedgi. Mõnikord jälle ilmub ainult käsi õhu sees nähtawaks, wõtab elawate käest teretawal wiisil kinni, annab midagi, näituseks lillesid, kirjutab tulise rutuga midagi, nagu Belfarsari ajal, ja kaob jälle õhu sisse ära. Mõnel puhul ilmub ka kaks ehk mitu kätt korraga.

Neid jeejuguseid imeasju, nagu siin ainult nimetamise viisil lühidelt tähendatud ja ka palju muid „ülemõistuslisi“ avaldusi ja sündmusi on spiritistlikes kirjanduses pikemas asjakohalises väljakirjelduses küllalt leida, suur jagu nendest kahtlemata kindlate tõendustega. (Waata Afjakow lk. 142—302.)

Lugejal, kes jeejuguse asjadega veel tutvustamata, saab küll raske olema tähendatud asju tõesks pidada. Mitmetel saab kergem olema mind nädrameeleliste hulka arvata kui neid asju uskuda. Ei oleksgi inimlikult ka mitte õige, niisuguseid asju lohe pangu päält täitsa usutawaks ja õigeks pidada, mida muidu „wõimataks“ ja ülemõistuslikeks“ arwatakse ja milledest jeniini siin ehk veel kuulnudgi ei ole. Aga siiski on need asjad kindlasti tõsised tõeasjad. See saab meile siis wist usutawaks, kui kuuleme, kes need mehed or, kes neid asju paljude katsete järele küllalt on uurinud ja tõesks tunnistanud. Seepärast peame neid mehi mõndgi nime-
tama ja end nendega piutgi tutvustama.

Aleksander Afjakow, Wene riigimees ja auu poolest tõsine riiginõunik, on spiritismuse wäljal sündinuid imewärki asju juba nelikümme aastat uurinud, on seda uurimijetööd, nagu ta ise ütleb, kõige tõsiduse ja kõige jõuga teinud, aga on feeläbi nende „ülemõistusliste“ asjade kohta ikka juuresmale selgusele ja kindlamale usule jaanud. Ta on paljudes maades ja igas ilmajaos neid asju uurimas käinud, on igasugu mediumisid ja nende kaudu sündinuid imeasju näinud, on ise ja oma enese perekonnas palju katseid teinud, on ilmuwate waimu kujudega rääkinud, on ka tõsiseid kelmistülka leidnud, kus päris hääbemata pettuse waral tal eti spiritismuse nime all ime asju teha, et aga raha wõiks teenida. Kõige selle juures seisab tema kindlasti spiritistlike waimu-usu poolt, leiab ja usub ka kindlasti, et need nägemata olemused ja wahel ka nähtawaks jaawad ilmutused jagedasti siit elust lahkunud inimeste hinged on.

Tema, Afjakow, on nimetatud asjus palju raamatuid kirjutanud. Enamisti elab ta wäljamaal. Leipzigis annab ta spiritistlist kuukirja „Psychische Studien“ (hingeasjalised

uurimised) wälja. Ta on rohke teadusega ja jügawa waimuga inimene ja seisab juba kõrges wanaduses. Ise ütleb ta enesest: „Seft jaadik, kui mina spiritistliksest liikumisest osa wõtan, see on 1855 aastast jaadik, ei ole mina mitte järele jätnud, seda asja kõigis tema jaostitundes uurimast, — ja seda küll kõigis ilmajagudes ja kõigis kirjandustes. Efti olin mina neid asju ainult teiste kirjade järele tundma õppinud. Aga kui ise spiritistlikes jeltstonnas kaaslaseks hakkasin, nägin ma, et need asjad nii oliwad, nagu teiste kirjadest neid olin lugenud. Ja minus tõusis see kindel usk, et meie nendes tõeasjades ühe kõikumata ainsu, ühe kindla põhja oleme saanud, mille pääle inimesest üks uus teadus saab üles ehitatud, teadus, mis kangemas tulewikus inimese mõistatuslist olemist ehk wähest tõotab ärafeletada jõuda. Nende tõeasjade laiali laotamiseks tegin mina, mis minu wõimusi seisis, et tublimate mõtlejate tähelepanemist nende pääle juhlita.“ Teises kohas ütleb tema: „Kui mina oma elutee wiimisel otjal enese töö ja püüete pääle tagasi waatan, ei kahetse mina mitte, et ma kõik oma elu selle asja ja eesmärgi pääle olen andnud.“ — Muidugi ei jalga tema ka seda, et praeguses spiritismuses tühja pahu ka on, waid ta püüab seda weel enam ja nähtawamalt wälja seletada; aga tõde jääda jääb, ütleb ta siiski, ikka tõeks.

Nõnda ütleb selle asja kohta üks meie oma riigi mees. Ja just seepärast, et tema meie oma riigi mees on, juhatastin ja tähendastin ma eemal ühe tema raamatu pääle. Omade wastu on inimestel ikka ennem usaldust kui wõõraste wastu.

Nagu Wene kõrgema seisuse hulgast riiginõunik Aljakow, nii on Sakamaa kõrgema seisuse liigist baron Dr. Carl du Prel spiritismuse wäljal wäga palju kirjutanud ja uurinud. Ta on waimukas mõtleja ja tüdimata tubli tööline jelles usus ja jelles mõttes, et inimesest suremata waim järele jääb ja et see waim tarwilistel tingimistel ennast elawatele ka teatawaks teha võib, nagu see spiritismuse wäljal sünnib. Tema mõtterikas sõna kõigis tema kirjades awaldab suurt ja tõsist waimu, kõikumata tõearmastawat meelt ja terawat

mõistust. Materialismuse mehed, hinge ja Jumala wastased, jäiwad mürssis mõtl wahtima, kui nägiwad, et see mees nende wastaste leeris üles astus ja oma terawaid waimu-
noolisid nende põrmuliste kantside pääle sihtima hakas. Nii kirjutas alles hiljuti ü's Hans von Basjedow, see olla „tähetsemise wäärt lugu, et Dr. du Prel, nii juur õpetatud mees ja nii sügaw mõtleja, tellest teadus paremat loota mõinud, spiritismusele ohwriks on langenud.“ Ja, üks Hans von Basjedow tähetseb du Prel'i! — Keda ta wastased ise suureks õpetlaseks ja sügawaks mõtlejaks tunnistawad, see ei wõi mitte kõikum pilliroog ega kõlupää olla, ja nii mõine siis küll ta tema sõnast ja otjustest midagi pidada.

Teine kuulus õpellane, kes Sakjamaal spiritismuse asja sügawamalt uurinud, on fysiKateadlane ja taewateaduse tundja professor J. K. Zöllner. Temagi on waimukujulisi ilmutusi ja teisi nägemata mõinusi spiritismuse wäljal küllalt uurinud ja suure jao katsete juures itka selle otjuse saanud, et need imelikud jalalised olewused siit elust lahkunud inimeste waimud oliwad. Fysikalistel põhjustel ei mõinud ta neid ei wähemalgi wiisil seletada. Ja kui tubli fysiKa teadlane seda ütleb, siis peab sel sõnal ja otjusel oma wäärtus ja raskus olema.

Italias Mailandi linnas kuulutatiwad, mõni aasta tagasi, tähtjas jagu ülikooli profesjorid ja teisi õpetatud mehi awalikult, et nemad spiritismuse asja õigeks peawad, iseiseislist hinge edasielamiist pärast jurma usuwad, ning ta seda tõeasjaks arwawad, et palju nendest iseäralistest salawõimulistest asjust, mis spiritismuse wäljal sünniwad, siit elust ära lahkunud hingede poolt on. Nendest profesjoridest seisjawad mitmed oma tarkuse, tubliduse ja waimurikkuse poolest ilma-kuulsuses, nagu näituseks kuulus taewateadlane Schiaparelli, Gerosa, Lombroso ja ülemal nimetatud filosoofia profesjor Brofferio; mõned nendest peawad pääle profesjori ameti ta mõnda muud kõrget auuametit, olgu riigiteenistuses ehk teaduslistes kogudes. Nii on Schiaparelli Mailandi tähetorni direktor. Need mehed kõik kokku ei wõi siis mitte

lolliks läinud narrid ega waimuhaiged olla, nagu kitjameeleline umbusflik ilm nendest häämeelega tahaks uskuda. Nemad ei awaldanud oma tähendatud arwamist ka mitte rutatal ega turgemeelisel wiisil, waid siis, kui nad kaua ja küllal mõõdul neid asju oliwad uurinud ja oma eneste katsete waral tõega ära tundnud, et spiritismius oma pääpunktides tõe põhjal seisab ja tõde on. Nende meeste sõna peab siis midagi maksuma.

Iseäranis on Inglismaal tublid teadujemehed spiritismuse asja uurinud ja selle uurimise läbi ka tema tunnustajateks ja eestkostjateks saanud. Nimetame neist meestest jäält aga kaks tähtsat: Suur lahutuskunsti professor William Crookes ja suur looduseuurija Alfred Russel Wallace. Mõlemad on oma väga tähtsate teadusliste tööde ja oma uute tähtsate leiduste läbi maailma teadust kaunisti rikastanud ja selle eest õpetatud ilmas iseäranis suurt lugupidamist ja kõrget auustamist osaks saanud. Paljud teadusliised jeltfid Europas ja teistes ilmajagudes on neid oma auuliikmeteks nimetanud. Looduseteaduse sügawamais asjus seisab Wallace Darwiniga päälegi ühel põhjal ja oli ta jelles teaduses mõningaid neidjamusi leidnud, mis Darwin leidis, ilma et ta sel ajal Darwiniga oleks kokku puutunud ehk tema mõtetest teadnud. Ühe selleasjalise kirjatööga (Descendenz-lehre) pani tema 1869 aastal õpetatud ilma imestusesse. Tema kui ka Crookes seisawad õpetatud teadusmeeeste seas tingimata kõige juuremate ja tähtsamate hulgas. Nemad on oma juure teaduse juures tõega ka juured mõtlejad ja juured waimud, ja nende tõearmastuse ning meeleamuse kohta ei jätja keegi kahelda.

Need mehed nüüd on oma pika eluea wiimisel poolel palju aastaid spiritismuse asja uurinud ja on sellele asjale tugewamateks tugedeks saanud. Nemadgi on maailmas palju ümber rännanud niihästi oma päris teadusliste ülesannete kui ka spiritismuse asjade uurimiseks. Aga nad on selle pääle kindlad, et suur jagu spiritistliku imejündusi tõesti siit elust lahkunud inimeste waimude läbi jünnib ja et seega meie

waime ja hing ihusurmaga mitte ei sure ega ilma ijeteadmuse-
feta ei jää.

Kui nüüd niisuguse kõrge teadusega õhitud juured
mõtled ja nõnda räägivad spiritismuse poolt, nii et neid selle
asja apostliteks nimetatakse, siis ei ole mina sellega wist mitte
eksisammu astunud, ega peaks seda mitte süüks panna wõidama,
et mina hinge suremata oleku tõendamiseks ka spiritismuse
väljalt natuke näitusi ja tunnistusi wõtsin. Mina arwan,
nende nimetatud meeste nimetamise läbi peaks see minu tegu
wabandatud, ühtlasi aga ka see meie seltsa tunginud kahjulik
umbus wankuma löödud olema, milles öeldakse „ei ole kedagi,
ei ole midagi, surmaga otsas kõik.“

Üksjad, mis meile tundmata, ei ole ometi mitte see-
pärast wõimatud ega olemata, et meie neid ei tunne. Tunda
aga ei wõi meie midagi, mis meie mitte ei ole tundma õppi-
nud, mille üle meie ka ehk mitte kordagi ei ole tõsisemalt järele
mõelnud. Kuulus teadlane Wallace aga kirjutab, et tema
juba 1844 aastast saadit spiritismuse asjus on teadusi kogu-
nud (ta on sündinud 1822) ja et tema siis veel häähulga
aastaid on waimude asja kohta kahtluses seisnud. „Mina
pean tunnistama,“ ütleb ta teises kohas, „et mina oma elus
35 aastat aega selle kohta täieline kahtleja olin, kas üle
inimliku olemuse wõi väljaspool inimest üleüldse midagi
waimlist olemust veel on, ja et mina ialgi seda ei uskunud,
et spiritistlaste juures sündinud ijaaralised asjad tõsi wõiksid
olla. Kui sest ajast saadit minu mõtted on muutunud, siis
on see ainult niisuguste ja nii kindlate tõepõhjuste pääl
sündinud, mis põhjusti enam kõigutada ega muuta ei saa.“ —
Ja Brofferio ütleb ühes oma raamatus: „Alles kümne aasta
eest teadsin mina wäewalt, mis spiritismus on; ka jallis ma
teda ainult tühjaks pidama naeratamisega, kui oleks tema 19.
aastajaja juur ehanust, üks ajuti ilmum, aga jälle möödaminew
närwihaigus, mis wanade eksituste pärmi läbi uuesti sündinud
ja mis inimestelt nende loomulikt mõistust ära röõwib. Aga
kui mõne aasta seda asja filosoofialikult olin uurinud, ei kadu-
nud minu inimesemõistus mitte ära, waid ära kadus ainult

fee kitsapiiriline arwamine, mis mul jenini nähtawa ilma kohta olnud." Ja seesama kuulus kirjamees ja professor kirjutas pea tähtsa raamatu nimega: „Spiritismuse poolt“.

Need ülemal nimetatud õpetatud mehed ei ole ka mitte ainukesed, kes spiritistilise waimu-usu poole hoiawad. Teisi kuulsaid õpetlasi on weel palju, kes spiritismuse wäljal ilmuwaid imejündmusi ka tõsisteks tõeasjadeks peawad. Lugeja kahtluse lahendamiseks nimetame nendest weel mõned: Füüsika ja filosoфия professor Fechner Leipzgis, looduseteaduse professor Dr. Perty Bernis, professorid Dr. Richet ja Dr. Ribot Pariisis, professorid Dr. Schindler, Dr. Wagner, Dr. Buttle-row, Dr. Weber, hingeteaduse professor Krafft-Ebing Wienis, füüsika- ja elektriteaduse wägilased Edison ja Varley (esimese telegrafi traadi panija Atlandi merde). Ka mitmeid fuuri riigimehi ja kroonitudgi päid loetakse spiritismuse asja uskujateks, nii nimelt Gladstone, Bismarck, Inglise kuninganna Wiktorja, endine Würtembergi kuningas Karl, isegi ka weel Napoleon I. ja Friedrich Suur.

Kiisuguseid nimesid lugedes tahab küll igale raskest minna, jelle mõtte juures kindel seista, kui oleks spiritistiline waimu-usk ainult jampsimine ja pettus.

Kui wäga selgesti ja kindlasti waimukujud wahel nähtawaks on saanud, sellest paar sõna ülemal nimetatud Crookes'i enese juust. Tema kirjutab muu seas: „Salgi ei olnud Katie King“ — nõnda nimetas ennast üks jagedasti ilmuw waimukuju — „nii täielius oleks ilmunud. Peaaegu kaks tundi aega käis tema tuba nööda edasi tagasi ja rääkis minuga ja teiste koosolijatega lõbusasti. Mitu korda wõttis tema käies minu käest kinni ja mina tundsin kui käiks üks elaw naene minu kõrwal. Selles mõttes, kui ei oleksgi tema waim, waid üks elaw sõbralik naesterahwas, palusin mina temalt luba, teda kae alla wõtta tohida. Tema lubas jeda wäga lah^el wiisil ja mina wõtjin tema kae alla. Ta tundus olema, nagu iga teine kehali olemine.“ — Aga nii pea kui medium üles ärkas, kadus ta kõikide filma all ära, muutus korraka kui õhuks.

Nagu tähendatud, ilmus see ilmutus jägedasti. Mediumiks oli talle üks viieteistkümnene aastane tütarlaps mis Florence Cook. Professor Crookes sai vanematelt luba, jeda tütarlast enese juurde elama tunna, et asja võiks hästi uurida. Teda valvati hoolega, ei lastud teda kuhugi üksi minna, ega ka mitte üksi magada. Tema juures ei leitud ka midagi iseäralist. Aga kui spiritistlik „istumist“ tehti ja mis Cook uimastusse jäi, tekkis waimukuju, Katie King, koha nähtavaks. Nii nägiwad kõik koosolijad teda heledasti valgustatud toas jägedasati. Ta olnud väga ilus ja Crookes räägib temast ainult waimustusega. Tema ise rääkis, ta elanud ihus elades Indias, jutustas oma jäljest minewast elust ja kuulus ette, et tema ainult kolmel aastal võida siin elus elawatele inimestele ilmuda ja et ta siis oma mediumist pidada lahkuma.

Ja kui kolm aastat mööda saidad, lahkusgi ta ära. Tema wiimsest ilmumisest kirjutawad Crookes ja teised tunnistajad: „Katie ilmus ja rääkis lahkesti. Siis astus ta üle toa mediumi juurde, kummardas ennaft tema üle, puudutas teda ja ütles: „Ärka üles, Florence, ärka üles, mina pean sinust nüüd lahkuma!“ — Miss Cook ärkas üles ja palus nuttes Katie, weel mõneks ajaks jääda. „Minu armas, kostis Katie, ma ei wõi mitte, minu pääle pandud jaade on täidetud. Jumal õnnistagu Sind!“

Siis ta kadus ja ei ilmunud enam. Sellel wiimisel ilmumisel ütelnud tema ka, ta olla neil kolmel aastal, mil ta ilmuda wõinud, piinalist elu elanud, ja jeda nende pattude pärast, mis tema endises elus teinud.

Ühes teises kohas teistest ilmutustest kirjutades ütleb Crookes: „... Mõnikord on jarnane ilmutus wõi paljas ilmunud küll küll kui ainult kuju, aga mõnikord kui tõsine elaw küsi: sõrmed liiguvad ja ihu näib nii inimlik ja nii lihane olema, nagu see iga elawa inimese käes on. Katkudes on need käed mõnikord minule külmad kui jää tundunud olema, nagu furnu käed; aga mõnikord on nad soojad ja elawad olnud ja on minu kätt soojalt pigistanud, nagu teretaks mind mõni sõber. Mõnel korral olen mina jarnastest käest kõvasti

finni võtnud, jelles kindlas mõttes, mitte enam lahti lasta. Aga ei ühtegi tõmbamist, ei vähematgi wäänamist katset, et minu käest lahti saada, ei olnud tunda: muud kui nagu auruks, nagu õhuks lahutas ta ennaft laiali, ja nii oli ta minu pidamisest pääsenud, midagi ei olnud enam minu finni pigistatud pihus."

Ma tuletan veel meelde, et jee, kes jeda ütles, on siur lahutuskunsti professor, kõige esimene Inglismaa füüsikateadlane.

Kes on nüüd need imelikud ilmutused, need kirjutawad, teeltel kõnelewad, teadjad, nägijad, jalalised wõimud? Mina ei usu ega ütle mitte, et nad igakord, ja ikka siit elust lahkunud inimeste hinged on. Waimline ilm on hoopis sügaw ja lai, ja jääb on enamaga tegemist, kui ainult siit elust lahkunud hingedega. Aga fagedasti on tõendused ja näitused nii selged ja kindlad, et neid jalalisi wõimusi ei saa muuks pidada kui siit elust lahkunud inimeste hingedeks, milledeks nad endid ka ise ütlevad. Mõnikord võib neid küll nende waimude kohta nõrgaks ja madalaks pidada, kelledeks nad endid nimetawad, aga mõnikord ka mitte. Professor Brofferio ütles wiimse märkuse kohta: „Mina tunnen kirjutawat mediumi, kelle läbi endised waimuwägilased Boccacio, Giordano Bruno ja Galileo Galiläi küsimiste pääle wastuseid kirjutasiwad, ja nendest wastustest võib ütelda, et nemad oma waimurikkuse ja kõrguse poolest küll nendele nimetatud juurtele waimudele omaised oliwad, ja et mediumi waimukõrgus nende kohta madal oli. Mina wõiksin jelle tõendamiseks mõjuwaid tunnistusi anda. Riisamuti ei olnud need wastused, mis juured filosoofid Kant ja Schopenhauer säält ilmast mediumi kaudu Hellenbachile osaks saada lastiiswad, mitte Kanti ja Schopenhaueri kohta alandawad."

Nii ei ole mitte põhjust jelle wastu waielda, et need jalalised wõimud ja ilmutused mitte ialgi siit elust lahkunud inimeste hinged ei ole. Siiski ei võtnud mina mitte just jelles mõttes neid siin kõnesse, et neid tingimata ikka tõsisteks surunud inimeste hingedeks pidada, waid mina tahtsin neid materialistidele kui „asjalikumaks" ja nähtawamaks näituseks

ette panna, et ometi misgiguguseid wainlisi olemusi tõesti olemas on, ka niiguguseid wainlisi olemusi, kes ise tunnistawad ja kellede omadused ka tõendawad, et nemad wististi siit elust lahkunud inimeste hinged on.

Küll on katsutud seletada, et need spiritistlaste waimu-
tujud olla ehk elektri- ja magnetiwäe jünnitused, aga tublid meistrid elektriwäe põllul, profesjorid Hare, Barley, Hering ja teised on elektrimagnetiliste katsete läbi selgeks teinud, et tähendatud „waimutujulistel ilmutustel elektri ega magneti wäega mitte põrmugi ühendust ei ole.“

Spiritistlaste arv ei olegi ka enam nii väike, et neid läputäieks jändajateks wõiks nimetada ehk neid jurniks wai-
fida. Europa rahwaste jngust loetakse juba üle 50 miljoni hinge spiritistlaste hulka. Ja need ei ole mitte harimata rumalate inimeste kogu, waid rohkeima hariduse ojalised ja enamisti õpetatud inimesed ning suurema 100 liikmed. Ka ilmub spiritismuse asjus Europas praegu üle neljakümne aja-
kirja ja igal aastal hulk raamatuid. Hiljuti harutas Inglise leht „Pall-Mall-Gazette,“ et kahe wiimse aastakümne sees spiritismuse asjus enam kui 3000 raamatut on ilmunud. Säärانىs wiimastel aastatel on spiritistlik liikumine rohkel mõõdul edasi tunginud. Meie näeme, see asi on nii, et teda mitte enam ei saa naeruks pidada ega tühjaks arvata. Wai-
muilm on, ja pakis wahetekk tema ees hakkab ülesse kerkima. Üheks kaasahtajaks selle juures on ka spiritismus.

Palju oleks weel neist asjust rääkida, kui ruum ja koht feda lubakswad: Siin tuleb ette, et ilma filmadeta nähaiks ja ilma kõrwadeta kuuldaiks. Mediumile antaiks pimedas toas kinnine raamat kätte, — raamat, millest tema üht ainust tähtegi weel pole näinud ega lugenud — ja kastaiks teda sellest raamatust jäält ja jäält lehekülle päält lugeda. Ja tema hakkab otsima ja arwama tähti ja silpisi ja loeb silpide kaupa sõnu kofku mitmed ja ritmed read. Ja need sõnad ei ole muud kui need samad, mis jääl kinnises raamatus selle lehe-
külle pääl seisawad, kust teda lugeda kasti. Kudas wõib tema feda? Ei mitte oma ihufilmadega, sest raamat on kinni,

tuba on pime, tema filmad seotud ka. Tema hing näeb jälle kinnises raamatus ja loeb.

Kaskuse seadusgi kaotab siin oma jõuu. Mitme puudalised, mõnikord ka mitme kümne puudalised asjad tõusevad iseenejest maast ülesse õhu sisse, liiguvad jälle sinna tänna edasi ja tulevad jälle tagasi maha — ühtegi kätt ega midagi ei ole näha, mis neid tõstaks või kannaks. Ka on asju, mis vähemad ja kergemad, näituseks kirjasid, ainult mõne minuti ehk sekundiga üle kümnete ja sadade werstade ühest kohast teisi wiidud — ka jälle nägemata kandjate läbi.

Tuligi ei suuda mõningate juures enam põletada. Meedium Home võttis peoga tulest leekivaid süsa, kandis neid tuba mööda paljas pihus, pani neid ka juuresolejatele pihku ja mõningate pää pääle juukse sisse. Aga kellegi käsi ei tundnud vähematgi tulewalu, ega üksigi juuksekarv ei kõrbunud. Mõnikord pistis Home oma näo ka tulesse, nii et juuksed üle hõõgawate sõede laiali olivad, aga häda ei ühtegi. Muudugi tegi Home seda kunstune ajal, kus ärkja olewuse ise-teadmine võimatum on. Ja, hing on jumalik olewus, ja see on hinge võim, mis seda võib ja teeb.

Spiritistliste katsete waral on seegi juba võimalikuks saanud, et üle hulga maa võib üksiteisega mõttes rääkida. Üks istub siin, teine kümned ehk enamad werstad kaugel. Ja mis üks siin teise kohta mõtleb, teisele ütelda ehk teiselt küsida tahab, siis langeb see tema mõtte teisele kaugel olejale kohe hingesse, see on, kui esimene iseäralise kindla tahtmiseega ja selge, segamata hingerahuga oma mõtet minema saata suutis ning kui teisel selle wastuwõtmiseks seeford ka tarwilist rahu oli. Seegi on jälle iseäraline hingewõimuline toimeetus, võimalik meie iseseisliku hinge läbi. Ja nagu enam ehk vähem kõigist ajalistest ja „ülemõistuslistest“ asjust, mida praegune kooliline teadus ei taha tõeks pidada, nii on ka sellest praegu nimetatud asjast rahwa enese seas jälgi ja aimeid leida: Kui kellegil iseäraline tõmbaw lühjatus tuleb, siis ütleb ta kohe, teda pidada nüüd kuskil ehk ka nimelt jälle ja jälle „tõmmatama,“ räägitama. Ma tean inimest,

Kes ära tunnemad, kui neile külaline ehk jäält ja jäält kiri tulemas on.

Tähtjas ja kaunis spiritismuse omadus on see, et tema inimeste kohta igal pool üleüldlikult kasulikku mõjuga on olnud. Ta ei ole kuski inimesi usuteelt ära ahwatelenud, nagu jeda mitmed mõned teised uuema aja asjad küll teevad; waid ikka ja igal pool on tema inimesi Jumala ja tulewase elu uskimisele ning kombelikule elule tagasi toonud. Selle järele ei ole mitte õigust, teda naeruks ega pahaks asjaks pidada, ja niisama ei võiks siis ka tema üle awaldatud ülemal seiswad sõnad mitte pahaks pidamise väärt olla. Küll sünnib spiritismuses, nagu üteldud, ka tühja-tühja asja, aga ega see tõetuumalist asja temas weel võimaluks ei tee. Kus kasvab tera, jääb kasvab ka õlge, põhku. Selle ilma inimlikus olus pole ka mitte ainult tõetuumaja woorust, waid küllalt ka nende mõlemate wastalist tühja kraami ning ka päris lausa paha. Sellepärast ei või aga mitte uskuda ega ütelda, et selle ilma inimeilmas tõtt ega woorust sugugi ei oleks. Tehtakse aga spiritismus päris tõsiselt usuasjaks, või usupetuise asemikuks, nagu see nimelt wähema waimuga spiritistlaste juures näib sündima, siis tuleb see küll neile eksituseks armata. Seft jelleks ei ulata praegune spiritismus weel sugugi, et teda päris usuasjaks ja kõigega täitja tõeks võiks pidada.

Mõni lugeja saab lootma, et mina siin ka jeda ütleks, kuidas neid spiritistlike „istumisi“ teha, millede läbi ülemal kirjeldatud inewärki asjad ja sündmused wõiwad võimalikuks saada; aga jäägu see siin ütlemata, seft see ei puutu sellesse töösse. Teiselt ei tahagi sünnis olla, niisugusid „istumisi“ kohe pangu päält rahwale õpetama hakata, seft rahwal puundub siia omanew tarwiline teadus ja tundmine. Sarnasel lool võiks siin asju sündida, mis milgi kombel soowitawad ei ole. Sellega tahame spiritistlike asjade juuresi lahkuda.

Kui oleme nüüd mitmesuguste ja mitmepooliste põhjuste pääl selle kohta küllalt tõendusid saanud, et inimene mitte ei ole paljas materialine keha, waid ka waim ja hing, ja et hing suremata on. Kui aga see tundmine ja teadmine meie

teespidijes inimeses juba poolikaudugi kindlusele on saanud, et hing ihufurmaga ei sure, siis on esimene hakatus õigest enesetundmiseks alanud. Aga — ka ainult hakatus. Hoopis juur küsimine seisab alles selle ees ja see on: **Mis** on siis see meie hing ja waim, mis on tema olemine ja omadused, mis tema tingimised ja tarwitused, ning siis ka uuel see, kust ja kudas on tema saadud, kuhu läheb tema kui ta ihust lahkeb, kui juur wõimisugne ise teadmise wõim jääb temale jäl pool furma, kudas on siinse hää ehk paha elu mõju (tafumine) tema kohta jälles tulewases elus?

Nende küsimiste kostmine on väga sügaw ja väga laialine asi, on päälegi ka iseäranis metafüsika ja osalt ka usuõpetuse asi. Seega ei wõi meie nende kostmiseks siin nii hästi kui ei midagi ütelda, iseäranis selles mitte, mis sinna poole furmawärawaid ulatab. Aga mis nimelt siinsele elusle puutub ja mis siinse elus iseenele tundmiseks ülirõõma tarwis, selle kohta peame natukenegi selgust saada katsuma, pifutgi sellest rääkima.

Meie küsimine, mis on meie hinge olemine ja omadused ja mis tema tarwitused? Wähemalt nende küsimiste pääle peab kostust saadama, kui meie enesetundmine mitte liiga nõrgaks ei pea jääma ehk tõweraks, wigaseks kaswana.

Hing ja waim, ütleme meie rääkimises. Mis pärast nõnda tats? Jääb siis meist enam kui üks suremata olemine järele? On meil tats iseäralist hinge? Ei, seda mitte. Meist jääb, kui ajalil meist ära langeb, küll üks ainus waim järele, aga see üks on enamast kui ühest põhjusjaoft. Nagu meie kehas on liha, luud ja werd, ja nendes igaühes jälle mitu põhjuselementi, aga siiski on need kõik kokku ikka üks keha, osalt nii on omal wiisil ka waimuga. Sõnaga „hing“ mõeldakse enamasti seda meie waimu jagu, mis ilma meie juhitud ijetahtmiseta meie sees tunneb, igatseb, himustab, armastab jne. Aga sõnaga waim tähendatakse iseäranis seda meie teespidise inimese jagu, mis kindlas iseteadmises ennast awaldab, nagu mõtlemises, murimises, aramõistmises, töös,

ilma ja iseeneje tundmises jne. Nõnda tarvitatakse neid sõnu hingeasjade teaduses, psühholoogias, ja umbes nõnda ka igapäevase rahva kõnes. Hingeks nimetatud jao poole langeb enamasti kõik „jüdamise hariduse“ asi, meie meeletoon jne., aga waimuks nimetatud jao poole kõik mõistuse hariduse asi, kõik teadmine, meelespidamine jne. Nii wõiksime ehk wana „juure pagana“ Aristotelejega ütelda, et meie hing on ühe jaoga tundew, teise jaoga mõtlew, teadew. Nende mõlemate jagudega koos ulatab ta ka jurmast läbi teisesse elusse. Nii on see siis umbes üks kõik kas meie eneste siinsest elust järele jääwat jumalist jagu tema jäälse elu kohta waimuks nimetame ehk hingeks hüüame, ühte ja jedajama tähendab see ikka.

Kuna nüüd meie waim wõi hing ühe jaoga tundew, teise jaoga mõtlew ja teadew on, siis näitab see meile jeda lugu ijeäranis selgesti, et inimesele jellest jugugi küll ei ole, kui ainult tema waimu mõtlew pool, mõistus, saab haritud ja ainult ajaliku elu teadustega rikastatud, aga jellejama teine pool, tundew jagu, „jüda“, harimata jääb. Elus näeme jagedasti, et see tihti päälegi koguni kahjulik on, kui ainult mõistus on haritud, ja kui tundew pool, „jüda“, seejuures toores ja harimata on. Sest niisugune ainult ühelt poolt küllest haritud inimene wõib wäga kawal, ojaw ja tahtlik olla ligimeestele kahjuks elama, nõrgemaid wendasid enese kasuks oma wõimu alla juruma ja oma eluga halba eeskuju andma; aga teiselt tundlikumalt poolt küllest ei ole temal jelleks ühtegi ajamist, hoolimist ega märku, et armastuse ja taewaliku tahtmise püha seadust ligimese ja oma enese elu ülesande kohta ära tunda ja täita püüda. Aga on „jüda“ wõi hingelikud wõimud hästi haritud ja õiges joones, ning pää jelle juures ajaliku elu teadusekraamiga küll täitmata, siis ei wõi asi mitte nii halvaks minna. Hinge tarkus on taewa walgus. Tema paistuses seisab elutee ikka selgesti silma ees, ka siis, kui ja nähtawalt küll pimedas orus peatjid läima ja kõik elu ja ilm sinu ümber sõgeduse ja sõgadusega lõõdnud olema. Ühtlasi on see tarkus ka jõuiks ja tugewuseks, nii et jul rammu küll on, igasuguste kuujatuste wastu kindel seisita ja eluteel wäsi-

mata ja komistamata edasi jammuda. Õige hinge tarkus valgustab ja teeb selgemaks ka sinu mõistust, nii et sul üldse kõige elu ja olu kohta selgem arusaamine ja teravam, õigem äramõistmine tuleb. Muidugi on kõige tulusam see, kui „jüda“ ja mõistus mõlemad õigesti ja hästi on haritud.

Ärgu arwatu keegi, et see unistamine wõi ilma mõtle-mata ekstsiona on, et hinge tarkus ka mõistust valgustada jne. Paulus ei olnud mitte unistaja ega kehwa mõttega mees, waid päris täis tuline waim ja wägew tegude mees. Aga tuletame pijut meelde, mis ta selles asjas ütleb: „Meie räägime seda tarkust, mis täiesti wagade sees on, ei mitte jellesinatje maa-ilma tarkust. Meie räägime Jumala tarkust salajas asjas, räägime warjule pandud tarkust. Lihalik inimene ei saa mitte kätte, mis Jumala waimu asjad on, sest see on temale jõledus. Aga waimulik inimene mõistab küll kõik ära, ja teda ennast ei mõisteta ühestigi ära“. (Waata pikemalt 1. Kor. 2 p.) Jah, on olemas jumalik tarkus, warjule pandud salajane tarkus, mis valgustab waimumeelt ja waga jüdant, aga lihalik meel ei mõista ega märka temast midagi.

Aga nende kahega, tundewa ja mõtlewa waimu jaoga ei ole meie seespidise inimese tähtsamat omadused mitte sugugi weel kõik nimetatud. Mõituseks räägitakse jagedasti ühest waimu=meelest ja lihalikust meelest, niisamuti ka ühest „uuest“ ja ühest „wanast inimesest“ meie sees, mis teineteise wastu pidada kiusama, üks pahale, teine häale poole. Ka nendes tähendustes on tõtt ja tuuma küllalt ja meil on enesetundmise asjas nimelt tarwis, ka nende kohta selgust saada. Mis on lihalik meel, mis wana ja uus inimene? Mõned arwawad neid ainult tühja sõnakõlina olema, milles asja ega tuuma ei pidada olemagi; teised jälle mõtlewad endid neid küll tundma; aga see nende tundmine on tume, ja tume on siis ka nende enesetundmine. — Meie peame sügawamalt inimese salaja olemise sisje waadata katsuma, et neist asjust selgemat aru ja enesetundmiseks suuremat selgust saada. See wõib meile wõimalikuks saada iseäranis Plato ja Pythagorase abil, sest nemad oliwad kõige suuremad ja terasemad nende asjade uurijad.

Nemad aga õpetavad — ja iseäranis teeb jeda Plato — et alamal pool jumalist hinge jagu on inimeses ka üks loomalik hinge jagu, nimelt loomaliste himude ja firede põhjusolu, (anoia), sest keha poolt on inimene ju ainult loom, seega siis ka loomaliste omaduste osaline. (Seesamane ongi see liholik meel, millest Paulus nii wärwikalts räägib ja mida ka kristlik kirik tema järele nii nimetab.) Aga pääle nimetatud jumaliku hinge jao (psyche) on weel teine jumalik hinge jagu, iseteada waim (nous) ja temaga ühisuses olem mõistus (phren).

Ühendab nüüd see esiti nimetatud jumalik hinge jagu, psýche, ennast loomaliste himude põhjusoluga (anoiaga), siis langeb inimene laiale hukatusse teele, saab meele poolest hoolimataks, tooreks ja madalamate himude orjaks ning läheb hukka ka tulewase elu asjus. Aga hoiab tema loomaliste himude põhjusolust ennast lahti ja liidab ennast kogu meie hinge iseteadwa, mõtlewa jaoga, see on päris jumaliku waimuga (nousiga), siis toimetab tema kõik hästi, õigesti ja õnnelikult ja siis tõuseb meie waim kõrgele tundmisele ja kõrgele jumalikuks täiusele nii hästi siinse kaduwa elu asjus kui ka jäälse tulewase elu tarwis.

Nõnda on Plato, selle kõige juurema filosoofi õpetus selles asjas. Ja tõesti, meie peame alandlikus auuandmises endid selle juure waimu ette kumardama ja hüüdma: Nii see on, — sina näitad meile meie tõsist iseennast, heidad selge walguise meie seestpidise inimese salajasse tumedasse oletusse, nii et meie waimusilm raskest iseenele tundmise asjas kohe ühe hoobiga palju selgemaks mõib saada. Mina näeksin, et igaüks jeda Plato õpetust jügawasti oma südamesse ja hingesse wõtaks. See'p see siin nüüd ka ongi, mida Paulus lihtsamal sõnal waimu meeless ja lihalikus meeless nimetab ja millest tema Platoga kui ühest juust ütleb: Sest liha meel on surm, aga waimu meel on elu ja rahu.

Paljud saawad ülemal awaldatud Plato õpetuse kohta iseäralist kahtlust tundma, arvates, et mees, kes juba kahestuhat kaheksada aasta eest elas, nii wäga suur tõetundja ka ei mõinud olla. Meile mõime muu seas ühe meie aja tubli tõeteadlasega,

Emerjoniga, kosta: „Plato on filosoofia (tõeteadus) ja filosoofia on Plato. Ta on ühtlasi inimesejuo uhkus ja ka hääbi, sest et ei Roomlastel ega ka Germani sugu rahvastel jeda jõndu ei olnud, temast ülespandud tõeteaduse jaoksfondadele midagi uut mõtet juurde lisada. — Ilmalikkude raamatute seast on ainult Platol selle kiituse pääle õigust, mis Omari sõge waimustus Kcerani kohta pakkus, kui ta hüüdis: „Põletage tuhaks kõik raamatukogud, sest nende wäärtus seisab selles raamatus!“

Platot loetakse kui tõeteaduse (filosoofia) põhjaks ja isaks. Tema juur jumalif waimu on katskümmeendaks aastajadat tõetarkade jõnu ja julge inhtinud ja walgustanud, teeb jeda ka praegu weel, hiilgab praegu kõige maailma hariduses ja teaduses, ja saab sellesse jääma niikana kui inimesejuu weel jeda on, mis ta praegu on. Tema ülemal seiswaist sõnadeft hinge ja waimu asjus wõime meie ka siin näha, kuda tema kui heledam tuli kõige jügewama tumeduse sisse tungib ja jääb jalajas seiswa tõe selgeesti nähtawaks teeb.

Enne Platot aga oli teine juur Kreeka tark, Pythagoras, hingest ja waimust umbes jeda sama õpetanud, mis ülemal kirjume. See teeb meie usaldust selle õpetuse pääle jeda kindlamaks.

Pääle selle õpetab jeda sama ka theosofia, nõnda nimestatud „jumaliku“ wõi „tõetarkuse usk,“ mis India tarkade õpetustest ja nende Sanskriti keeli pühakirjadest on ülesse tõusnud, jäält, kus esimeste juurte uskude ja esialgulise tõeteaduse hällimaa on. See theosofia jagab looduse kõikduse ja jeda mõõda siis ka inimese, jee on: makrokosmuse ja mikrokosmuse seitsmeks põhjusjaks. Need seitse põhjusjagu inimeses on: 1) meie materialine keha, Sanskriti keeles Rupa ehk Stuhla-sharira, 2) elu põhjus ehk elu wägi, Sanskr. k. Prana, mille läbi materialine, fysikaline keha elaw ja oma organismuse ehituses kofkuliidul seisab, 3) warjukeha, Sanskr. k. Linga-sharira, jee on meie nähtawa olemise eeteriline warjukuju wõi eestkuju, mille järele meie fysikaline keha saada ülesse ehitatud ja mis ainult mõningate ükfitute juures arufordadel ihufilmale nähtawaks saada, nii-

jamuti ka mõningatelt ühikuteelt pärast furma nõnda nimetatud kodutäijana end näidata võida, aga mõne lühike aja jooksul pärast elukustumist ka täitsa otja saada, ära lõppeda, 4) loomalihtu inimese või loomaliste himude, instinktide ja ajamiste põhjusolu, Sanskr. k. Kama-rupa, 5) hing, Sanskr. k. Manas; jeda põhjusjagu peab theosofia teadus selleks võimaks, mis meie sees mõelda, tunda ja tahta võib, mis seega siis päris „inimlik“ hing ja „inimlik“ waim on. Oma võimides aga on ta kahepidise loomuga, võib ennast loomaliste himude põhjusoluga ja ka kõrgema jumaliku waimuga ühendada, nagu jeda Platogi juures kuulime, 6) Waimlik hing, Sanskr. k. Buddhi, see on teesmise walguse ja teetundmise põhjus, Jumaliku tarkuse äratundew puhast mõistus, 7) Waim, Sanskr. k. Atma, see on wäljawoolus või wäljaõõgus abjoluteest, Jumalast, seega siis temaga ka üks ja ühisuses.

Need seitse põhjusjagu langewad püüasjalikult ainult kahte päaliiki: neli esimest on alamad ja füsilise, kehase olemise jaod ning furma läbi äralõppewad; aga kolm wiimast on waimlise olemise jaod, on meie kolmest põhjusjagost koosolew waim, mis ihufurmaga mitte ei sure.

Nii oleme nende seitsme põhjusjaga surew teha ja suremata waim. Ja nagu Plato ja Pythagorase juures, nii põhjendab ka siin, theosofia teaduses, meie elu wäärtus, meie meele toon ja siht ennast jelle järele, kuhu ja kummale poole meie „inimlik hing“, manas, ennast hoiab. Saab ta enam loomaliste himude põhjusoluga, kama rupaga, ühendatud, siis saawad loomalised himud, ajamised ja fired, see on, tuttan lihalik inimene, meie sees wägewaks ja meie langeme enam ehk wähem nende madalamate maintsete himude orjaks. Aga jumalik, waimulik inimene jääb nõrgaks, kõrgemad, puh-tamad püüded ja kaunimad tahtmised kaowad, teespidine jumalik waimuwalgus, jumalik teetundmine, Jumala ja ligemise armastus jääwad võimetuks ehk kaowadgi koguni. Lühidelt: loomalik, lihalik inimene on wägew, jumalik, waimulik inimene nõrk. Muudugi on sel loomalikul inimesel itka ka inimeselik

mõistus, sest „inimlik hing“, manas, on oma mõistuse, tundmise ja tahtmisega harjutamise läbi temaga ühte kihlatud.

Saab aga see manas waimlise hinge ja waimuga, Budd'hi ja Atmaga, kokku ühendatud, nagu see tema loomu ja inimliku elu ülesande järele ka õige on, siis saab loomalik, lihalik inimene oma himudega nõrgaks ja jumalik, waimulik inimene kõigi oma kõrgemate mõimude ja kallite omadustega tõuseb wägewaks, pühitseb suurt taewalist mõitu, nagu seda Plato juuresgi kuulsiime. Ja mida kindlamalt, julgavamalt see inimlik hing, (manas) ennast nimetatud waimlise hinge ja waimuga ühendab ning mida enam ta ennast kaduwast loomalikust inimesest ja tema himudest ära lahutab, seda wägewamaks, täielikumaks ja jumalikumaks saab meie jumalik, waimulik inimene, seda täielikumaks saawad tema jumalikud mõimud, nii et tema ka nõnda nimetatud „ülemõistusliku“ asju mõib toimetada, „imet“ teha, nagu seda ka pühast kirjast ja paljude jumalikkude, „pühade“ inimeste juurest leiame. Loomalikud, lihalikud, „ilmalikud“ himud on niisuguse inimese juures siis kui surnud, wälja arwatud ainult weel söömine ja joomine, milledest tema ka suuremat ei küsi, kuidas ja misjuguised need on ehk kui wähe neid on; sest neid on tarwis ainult meie kaduwa, loomalise olemise toiduks, mitte kadumata waimulise olemise ülespidamiseks. Rahast ja warast, auust ja uhkusest, toredatest riietest, mõõduasjadest, maailma armamistest, rahwa kiidukõlast, ilmaliku meele lõbudest jne. ei saa tema muudugi midagi küsida, need on temale „pühkmed,“ nagu Paulus õigesti ütleb; sest need ei ole jumaliku waimu asjad. Niisugune inimene elab Sumalas, Sumala ja ligimise armastuses ja Sumalast. Nii ligidal ja nii rohkesti ühenduses on tema Sumalaga, et temale maintseid asju nii wähe waja on. Seepärast ütleb ka Sokrates: Mida wähem keegi tarwitab, seda lähemal on tema Sumalal.

Kaalub aga mõeldud „inimlik hing,“ manas, oma kahepidises mõimises kahele poole, ühepoolsest loomaliku olemise põhjusolu poole ja teisepoolsest waimulise, kadumata olemise poole, siis seisab inimene oma kaduwa ja kadumata olemisega

nagu kaalu pääl: kord wajutab üks oma waelaua alla, kord teine; kord mõidab lihalik inimene, kord waimulik, jumalik, kuni warem ehk hiljem üks mõi teine raskele kaalu täiesti oma poole jaab.

Mõnda ja need on meie lihalik ja waimulik, meie loomalik ja jumalik, „wana“ ja „uus“ inimene. Ja kas ei ole nende tundmist meile selleks tarwis, et iseennast paremasti tundma saaksime?

Müüd ehk mõime ka pühakirja mõtetest meie teespärase inimese asjus enam aru saada, nii kui: Waim on, kes elawaks teeb; liha ei kõlba kuhugi. — Sest lihameel on surm, aga waimumeel on elu ja rahu. Lihameel on waen Jumala wastu, sest tema ei heida Jumala käsu alla, ei mõigi heita. Rom. 8, 6—7. Esimene inimene Adam on tehtud elawaks hingeks, wiimne Adam waimuks, mis elawaks teeb. Esimene inimene mullast on mullane, teine inimene on Jäspan d a e w a s t. 1 Kor. 15, 45—47. Kes liha pääle külwab, lõikab lihast hukatust; aga kes Waimu pääle külwab, lõikab Waimust igawest elu. Kal. 6, 8. Teie peate uueks saama oma meele waimus ja eneste pääle mõtma uue inimese, kes Jumala tarnaseks on loodud tõlise õiguse ja pühitsuse tees. Ew. 4, 23—24. See ei ole mitte see tarkus, mis ülewalt maha tuleb, waid see on maine, lihalik. Jak. 3, 15. Eks teie tea, et teie Jumala tempel olete ja et Jumala waim teie tees elab. 1 Kor. 3, 16—17. Siis weel 1 Kor. 2 päätk. Kõik ja weel wäga mitmed muud kohad.

Mõib olla, et theosofialise seitsmeks põhjusjaoiks jaotamise juures eksimisi on, aga pääasjus on ta õige, nagu seda ka praegu kuulnud pühakirja sõnadest mõista mõib. Kes üleüldse selle theosofialise jaotamise wiisi kohta kahtlewad, — sest esimese waatamisega paistab ta mõõras — neile olgu theosofi Dr. F. Hartmanni sõnad kostujeks ja järeilmõtlemissiks: „Kui inimene mitte ei oleks mitmest põhjussajast, waid aga liht olemine ühest ainsast olemusest, (nagu materialistid arwawad) siis oleks temal ka ainult üks ainus tahtmine, üks ainus mõte, üks ainus ideal (palens). Aga et

tema olemises mitu põhjuselementi koos on, kellel igal ühel isefugune tahtmise iha ja iseäraline tundmise aime on, siis liiguvad temas ka mitmesugused ihaldused, himud ja ajamised, ja igal ühel tema olemise jaol on oma enese ideal. Tema materialine keha ihaldab rahu; tema eluvägi tahab liikuda, tegew olla; tema loomaline loomus tikub oma mitmesuguste himude ja kirgede rahustamisest rahu otsima; tema teadew, mõtlew „inimlik hing“ (manas) ihaldab rõõkendamist ja laiendamist oma teadmisele; aga tema waimline hing ihaldab tundma jaada tõsidust ja igatsseb ennast ligen-dada ja ühendada kõige kõrgema idealiga, waimuilma tõsise igawese põhjusolemise enesega. Kaduw olemine inimeses otsib oma õnne kaduwas asjas; kadumata olemine temas ei leia kuschil rahu, kui aga ilmsurematauses eneses.“

Kes waimu ja hinge asjus üleüldse mõtelda juudab, see peab nende F. Hartmanni sõnade juures küll tõsiselt seisma jääma. Need sõnad tikuvad näitlikult selgeks tegema, et India tarkade filosoofial, inimese ja kõige olemise seitsmeks põhjusjooks jagamise asjas, wististi põhjust peab olema.

Need seitse põhjuselementi wõi -jagu oliwad ka wanas Egiptuses tuntud ja sešjamas tähenduses nagu India tarkade juures ja Sanskriti kirjades. Sellepärast peeti Egiptuses seitsme=arm kui pühaks armuks. Sellest ka tuli, et Mooses, kes Egiptuse tarkuses õpetatud, ka aja armamise seitsme=armu nii wäga suureks pidas: mitte ainult iga seitsmes päew, waid ka iga seitsmes aasta läbi ning ka weel iga seitsekord=seitsmes aasta pidi hakust lõpuni pühaks peetud jaama. Nii on ka seitsme=päewaline nädal juba enne Mooset küll wist sel põhjusel tõsnud.

Uue seadusegi ajal tuleb seitsme=arm Piiblis tähtsalt ette, näituseks Joannese ilmutamises iseäranis tähtsalt.

Ka meie Gesti rahwa wanades usulistes wiisides ja juttudes näiks see arm juures tähtjuses seisma. Sa meie wanadest juttudest tahab wälja paista, kui ei oleks see seitsme=armu tähtjaks pidamine meie juures mitt kristliku aja sünnitus. Ülitähtjas oleks teada jaada, mis põhjus oli wõi on

meie juures seitsme-armu tähtsaks pidamisel, kas wahest feesama, mis wanas Indias, kas ehk on see mõte rahwa enesega Nastiast sija tulnud või hiljem tõusnud? Ehk teab mõni wana wara tundja sellest midagi?

Theosofia teadus wõtab oma mõttele, et olemise riik seitsmest põhjusjaoft on, ka wäljast poolt tugefid. Näitufeks: Walgus kujutab wikerkaarina ennast aiult seitsmes põhjuswärwis, ei ial enamas ega wähemas. Seliriigis, muusikas, on aiult seitse põhjustooni, ei enam ega vähem; kui seitse tooni mõõda, tuleb feesama toon, millega algasime, jälle wastu, muud kui heledama ehk jügamama helisemifega.*)

Keerame tagasi. Meie kuulsime ja meile sai wististi kaunisti mõistetawaks, et inimeses peituw jumalik loomus ja loomalik loomus hoopis üksteise wastandid on ja et inimese elu wäärtus ja toon selle järele ennast rajab, mil mõõdul meie jumalik ehk loomalik loomus saawad toetatud ja ergutatud. Mida enam jumalik loomus mahti saab inimeses oma tahtmisele tõusta, hingetroonil isand olla, seda jumalikumaks saab inimene, seda täielisemaks ja wägewamaks tõetundmises, Sumala ja ligemise armastuses ja kõigis teistes jumalikkudes wõimudes. Aga mida enam antakse oma woli loomalikule loomule, ja mida enam ja meelitawamalt teda tagant õhutatakse, seda enam elajalisemaks, seda madalamaks ja tooremaks saab inimene, olgu küll, et tema wälimise teadmise poolest wahest rikas ja haritud on. Langemise- ja õnnetuise-lee pääle weetakse iga rahwas, selle meel ja mõte jumaliste asjade ja kadumata olemise päält ära wõõrutatakse ja liialt selle pääle juhatakse, mis lihalikule meelele armas. Meie rahwa seas on selle tee pääle langemist rohkesti märgata. Ajalehed ja kohtulanad, ja ka

*) Kui mina laps olin, mõtlesin ma omas meeles palju selle kallal, kuda see ometi nii wõib olla, et seitsme tooni pärast ikka jälle feesama algamise toon wastu tuleb ja mitte iga uue astmega ühtepuhku ikka uus heli, nagu esimeses oktawis? Nätsama äramõistmata oli see, kuidas wõiwad toonid kokkuhelisemises nii ja nõnda sugulased olla, ühed enam, teised vähem?

Kadune elu ise kuulutawad jellest kurba juttu. Selle pääle on raske mõelda.

Mõimud, mis meie juures rahwa pääle juhatawalt ja tooniandwalt mõjuwad ja mõjuma peawad, on iseäranis kool ja kirik, kirjandus ja lõbuseltsid, — neil kõigil on siis tarwis tõsiselt ennaft läbi katjuda, kas on nemad igaüks rahwa kohta mõjumises oma kohut küllalt ja õigesti täitnud, ja kas täidawad nemad jeda praegu hästi? Katjugu nimelt meie kirjanduse kaswatajad ja lõbupakkunud seltsid südametunnistuse hääle ja jumalakartliku meele juhil hoolega selle pääle waadata, et nende paksumised ja sünnitused ikka niisugused oleksiwad, mis mitte ei wõi noorema rahwa meelt kõrgemate ja jumalikumate asjade päält ära awateleada ja waimumeele wastaliste asjade pääle harjutada, ja millede läbi mitte ei wõiks lihameeleliste asjade wäärtus rahwa silmis tõstetud ega waimumeeleliste asjade wäärtus alandatud saada. Leiab mõni kirjamees wõi mõni selts enese poolt sellejarnast kudagi jündinud olema, siis tuleb tal muidugi ennaft parandada. Sellepärast ei ole aga mitte weel tarwis seltsimajasid palwepaistadeks teha ega raamatakauplusi ohkamise magasiteks muuta. Kuldsed teksteed wõib siin küllalt käia. Suimene ei ole ka mitte ainult waim kadumata olemisest, waid ka teha kaduwast asjast, ja meil on kohuseid ja eluülesanne nõuab meilt, et ka selle wiimse eest peame hoolitjema, teda hoidma ja harima, olgu küll, et tema pea põrmuks saab, ära mädaneb, ja ainult waim ikka edasi elama jääb.

Alga mislābi wõib jumalik olemine meie sees mõimule tõusta ja wägewaks saada? Ära toida ega hellita oma lihaliiku ja loomaliiku olemise himusid, ihkeid ja püüdmisi, waid ole wali nende wastu, heida nad enesest ära, põlga, wihka neid, ehk Kristuse sõnaga: jalga iseennast ära. See on esimene samm. Kes jeda samm ei taha ehk ei sunnida astuda, see wõib paluda ja õhata rööd ja päewad ja aastad otja, ja wõib Jumala tundmise teadust unrida elu aeg läbi, — Jumal ei kuule jellest wähemat midagi ja jumalikust meelest ega õigest elawast Jumala tundmisest ei tõuse temas pisematgi aimu.

Alga kšud ja tähendatud lihalihtu meele asjad enese südamest täitsa wälja ja astud ka weel teise sammu, see on, ulatad ennast oma mõtlewa, tundwa hinge jaoga armastuse ihkel Sga- wese enese poole üles, siis kuuleb tema sinu igat hinge tõmba- mist ja heidab end kõige oma tänuje, oma wäe, oma õnne ja rahuga sinu südame sisse, olgu küll, et sinu juu ehk ei ole osanud ühtegi palwefõna tema poole õhata ja et ju mõistus temast ehk midagi ei ole suutnud weel mõelda.

Kristlik usuteadline kirjanik, M. Eckhart, ütleb: „Sumal armastab ainult seda, mis ta ise on. Tema ei ole ialgi tun- ginud ega tungi ialgi wõõrasse tahtmisesse, waid ainult oma enese tahtmisesse. Kus Sumal seda leiab, sinna heidab tema ennast sisse kõige oma olemisega.“ Niisama kirjutab F. Hartmann: „Kus inimene ei ole Sumala jaoks olemas, jääb ei ole Sumalat ka inimese jaoks. „Nii kaua kui ja ise oled Sumalast ära, on Sumal ka sinust ära ja on sinule leid- mata ja tundmata, on sulle kui ei midagi. Nii kaua ei wõi sina ka iseennast mitte tões ära tunda, sest Sumal üksi on õige äratundmise walgus ja tõsidus.“ „Mis aitab meile kõik filmakirja teenistus ja enesepettus? Kui meel ja mõte ei ole mitte puhtalt juhitud kõige kõrgema poole, siis ei aita kõik palumised ja wälised kombad, kõik tühjad sõnad ja teod midagi.“ — „Sumal on tõsidus.“ „Sina tõsiduse äratundmiseta iseeneses ei ole sinus ühtegi tõsist teadust ega ühtegi tõsist usku. Sõegi kunstil, luulel ja raamatutel on ainult selle järele wäärtust, kudas ja kui palju nendes tõsidus on awalikuks saanud. Meie usk Sumala päüle on filmakirja asi, nii kaua kui meie Sumalat mitte tõsiduses ja meie eneste olemises ära ei tunne.“

Kui jumalik olemine (wõi Sumal ise) meie sees teada- waks on tõusnud ja wägewaks saanud, siis kaob meie sees segadus, sõgedus, ligemise enesest halvemaks pidamine, wiha, waen, kadetus, tühiste kaduwate asjade armastamine, lihalihtu meele himude, ihkede ja kirgede wõim. Ja Sumala ja ligi- mese armastus walitseb meie sees ja Sumala rahu täidab südant. Niisugusel inimesel ei ole ka enam tarwis, midagi

„waimude kääst küssida,“ ehk siit elust lahkunud hingede kääst tulewaid asju teada saada, sest kõige kõrgem, suurem Waim, Jumal ise, on juba temas asumas ja sellega ka kõige selgem tõetundmine muidugi temas elaw, kõige kallim wara temal kääs.

Kuna nüüd see meie jumalik olemine tähendatud wiisil wõib nõrgaks jääda ehk wägewaks tõusta, siis tikub mõte tõusma, et siinse elu tähendatud mõjude järele, kui meie põrmlik jagu surmasse langeb, ka meie iseteadmise wõim saab olema. Wõib olla, et see nii on. Paljud sügawama tarkuse tundjad seletawad, et jumalikult elanud inimese waim selges iseteadmise tundmuses surmast läbi minna ja jääb sellesse tundmisesse ka jääda, ühtlasi kallist õnne ja rahu maitseks. Selle wastu langeda ilmalhinnudes elanud inimese waimline jagu — mis siin jo nii wõimetuks oli jäänud — ta langeda surmas kui sügawamasse, tumedasse unesse, milles ta kuu aega midagi ei teada ja peaaegu ka midagi ei tunda, kuni ta wiimaks ärkada ja end siis selle mõõdu järele õnnetuks ja armetuks tunda, kui wiletjas ja patlikus oleks ta siit lahkunud. — Ometi ei wõi meie arvata, et meie iseteadmine ja tundmine jääb niisamafugune ja niisama piiratud saab olema kui siin ihus elades. Wististi saab ta teisiti olema. Ta saab üle selle olema, mis meie oma siinse piiratud olemise meelte ja mõistusega ära mõista ehk enestele ette kujutada suudame. Pauluse sõna: „Mis film ei ole näinud, mis kõrw ei ole kuulnud, mis ühegi inimese südamesse ei ole tõusnud,“ wõiks ehk oma wiisil ka selle poole tähendada ja sellest nõndagi märki anda katjuda.

Kas jääb pool surma kellegi poolt ka otse omatahtlist taumist siit elust lahkunud hingede kohta ette tuleb, see küsimus ei puutu sellesse töösse. See on aga iseenejest kindel, et üks igawene õigus on ja et selle igawise õiguse seaduse järele kindlatel põhjustel ikka ka kindlad järeldused on. Kui mina walge riide mudaga ja mustaks teen, siis ei ole ta enam walge ega puhas. Ja kui mina enese kadumata olemise kaduma libaliku olemise himude mudaga ära määrin, ära riibun ja ära nõrgastan, siis on tema rifutud ja nõrk,

ja ei wõi jeesugusest wiletjast olekust ka siis koe mitte pääseda, kui kaduw olemine temast ära langeb.

Ei wõi siis üksigi loota, et jee temale üksipuhas on, misjuguses puhtuses ehk patlikus roojuses, misjuguses wiletjuses ehk täiuses tema waim siinsest elust ära läheb. Sgawesest õiguse seadusest ei pääse midagi mööda. Sedašama igawest õigust tähendab ka Paulus kui ta ütleb: Ärge eksi-ge mitte, Jumal (Sgawene õigus) ei anna ennast mitte pilgata; sest mis inimene ial külwab, seda tema ka lõikab, jne. Gal. 6, 7. Riisamati tähendab seda ka Kristuse sõna: Sina ei pääse säält mitte, enne kui ja wiimse tenga oled ära maksnud. — Mil wiisil ja mil ajal jee wiimne teng, jee on siinse elu ülesande ja tegude wõlg oma wiimase raasuga, saab ära makstud, mil ajal ja mis läbi siit elust läinud patuga rikunud, nõrgaks ja wiletjaks tehtud waim jumalikule puhtusele ja jumalikule täiussele jõuab ülesse tungida ja Jumalas rahu leida, selle küsimise pääle midagi kosta katjuda, jee jäägu, kui iseäraline, jügam ja salajane asi, siit kaugale.

*

*

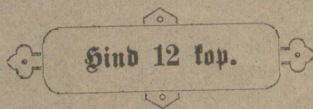
*

Lõpuks tähendan ja tuletan weel järgmist meelde: Seda kirja hakkasin mina nimelt ja ainult selle kahetjemise wäärt põhjuse pärast kirjutama, et meie rahwa seas Jumala ja hinge suremata-oleku salgamise mõte tikub maad wõtma ja et sel põhjusel meie noorem jagu rahwast, kellel palju ka mitte muud kõrgemat elu-ideali ei ole, kombeta elusse ja meeletorujusse tikub langema, nagu paraku seda enam salata ei wõi. See langemine on aga waidlemata meie rahwa kõige raskem õnnetus ja teotus, seda enam, mida enam ta edasi läheb, ja, kui peatust ei tule, siis on ta ka tema surm. Sellepärast oli siis minu püüdmine, selle kirjaga seda iseennese tundmist rahwa seas toetada ja kasvatada aidata katjuda, et meie mitte ei ole paljas loomaline kaduw olemine, waid et meie sees tõesti ka üks kadumata olemine on, mis ihusurmaga ei sure, ja mille kohta siinse elu siht, toon ja külw jääkses elus mõjub ja ennast katjub.

Et aga hoopis raske on, lihaliku meelega uskumata inimeses seletuse maral jeda enesetundmist elavaks teha, et temas üks jumalik suremata waim pidada elama, siis ja sellepärast läksin mina ka spiritismuse wäljale, jäält näitlikumaid tõendusi saama, et ometi misgiguguseid waimlisi olewusi on, päälegi ka niisuguseid, kes tikwad tunnistama, et nemad ihust äralahkunud inimeste hinged olla. Küll ei wõinud nimetatud wäljale astumine kerge meelega sündida, sest mina ei ole meele poolest spiritistlaste hulgast, ja teiseks tundsin mina meie eesti-meestelist olekut ja teadsin siis, et ma tähendatud sammuga paljude ees enese naeruks teen ja et mõningate poolt jeda tegu mulle ka pahaks saab pandud. Aga mina läksin siiski sinna, lootes, et jäält toodud näitused ja jäälsed sündmused umbuslikku meele tagasi kohutamiseks ja õigema enesetundmise äratamiseks ja toelamiseks omalt kohalt abiks wõiwad olla, nagu nad jeda mitmel mujal pool juba olnud on.

Kirja lõpu pool katkusin täielisemaks enesetundmiseks mõnda ütelda, jelles püüdes, et inimene iseene äratundmise läbi sellele suurele tõetundmisele tõuseks, milles tema täius seisab, milles tema ennast oma seesmise olemise poolest Jumala ja kõige inimese ilmaga armjas ühenduses ja nendega kui üks tunneb olema ja mille ülem aade ja püüe on Jumala ja ligimese armastus. — Minu südamelik soov on, et need nõrgad sõnad rahwa meeles, mõttes ja elus jeda hääd mõju avaldaksiwad ja selleks püütgi wõiksiwad taasa aidata, mis püüdes nad kirjutatud.

A-1223

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00903342 6